

VIGILIA

VI. ÉVFOLYAM
1940 JÚNIUS

TARTALOM:

IJJAS ANTAL: KÜLVÁROSI ÉJSZAKA (1931) MAGYAR BAROKK HUMANISTÁK

Istvánffy Miklós (1538-1615.)

CSER LÁSZLÓ: Sanghai, szét-
lőtt rész (vers)

HEGEDŰS ZOLTÁN: Éji fény
(vers)

NÉVY ANNA: Angyali ének

VILLON végrendeletéből

MIHÁLY LÁSZLÓ: A Caffé Greco-ban (vers)

IJJAS ANTAL: Magyarság és né-
metség

VÁROSI ISTVÁN: Versek

FODOR JÓZSEF: Nagy Árnnyak
(vers)

G. K. CHESTERTON: Versek

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

LOVASS GYULA: Ramuz és a parasztok

KÖNYVEK

A.: Kőrösi Csoma Sándor — Mátyás és birodalma — A faj — Mi európaiak —
GERÉB LÁSZLÓ: Új Auróra. Fiatalköltők anthológiája — Triolettek — Az örök
dokk fölött — Új nap — Eleven koporsók — Alkotó szegénység — Im üdvözöllek
— Hol vagy ember? — Mai román költők lírai antológiája — Északi fény
F. B.: Nyersanyagháború.

NAPLÓ

IJJAS ANTAL: Szent Pál, az író

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ ÉS IJJAS ANTAL

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG:

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA, RÓNAY GYÖRGY

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata.
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

V á l l a l a t o k n a k
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban.

IJJAS ANTAL :

KÜLVÁROSI ÉJSZAKA (1931)

REGÉNY

II.

Odavetjük hátunkat a vásárcsarnok falának, előttünk a köd vastag, szürke áradásán át elvesző, vörösbefulladó fényű lámpákkal látszik a fák fölött a tér közepén emeletmagasba nyúló négylámpájú roppant kandeléber. Egy árnyék mozog onnét felénk, meggörnyedt, szürke árnyék s kibukkan a ködből egy süveges, kemény, öreg tatárcarc, az öreg Miskolczi bácsi. — Adjon Isten! — mondja barátságosan és megilletődötten. Miskolczi bácsival hosszú heteken át dolgoztunk együtt odakünn, a Nyugati pályaudvarhoz tartozó egyik vasúti töltésen túl, kifelé, már Újpest felé, útépítésen. Derékgig meztelen sovány felsőtestünkkel hajladoztunk itt, a mögöttünk járó két úthengerlő gép előtt dolgozva, két munkásosztásban, huszonöt-huszonöten.

Az útépítés ilyen:

A szakmunkások már előbb kimérték a mérnökökkel az útvonalat, amit apró cövekek mutatnak, útmutatásuk szerint felássuk a földet mintegy félméter mélyen. Apró, kétkerekű kubikuskordék vonszolják el amit kiástunk, azután ledöngöljük az alsó keményebb talajt, erre kerülnek jól eldolgozva a nagy kődarabok, rétegük fölé a laza, összetört aprókő. Efőlé egy réteg föld kerül, már jól lehengerelve, erre megint az aprókő, újra lehengerelve, közben szakadatlanul vízzel öntözve. Hideg, tiszta, nyárvégi napok voltak ezek. Augusztus közepe után már sokat esett, súlyos, tömör, már egészen őszi esőkkel; egy héten át a szerszámházakba húzódva hallgattuk az eső egyhangú zaját, mögöttünk „befelé” Budapest pályaudvari negyede füstölgött, előttünk a messzeségbe veszve Újpest, körülöttünk kinyúló karjaikkal a külvárosok, balra lefelé, valamerre a Váci-út környéke és az Angyalföld, jobbra a legkülsőbb Csikágó. Estefelé a sáron át odalátszottak fények, de úgy tűnt fel, már irtózatos messzeségből, mindennémet már a látóhatár aljáról. Az eső majdnem minden este elállt, mindig azt hittük, hogy másnap már dologzhatunk, de éjszaka újra és újra hallhattuk a meginduló zuhogást. Már úgy volt, hogy félbeszakad a munka, elküldenek bennünket jöjjünk vissza, majd ha az eső végetér. De a hónap végefelé kitisztult. Csak az őszt hozta meg az eső, a levegő nehéz és hideg lett. Reggelenként csípős, kékes köd állongott a külvárosok között elterülő mezők alján, mint valami tányér fenekén; a koradélelőttben a nap erőtlen vörös korong volt csak, kicsit

ferdén jobbfelé a csikágói házak füstfátyolai között, azután egyszerre csak kisütött s a levegő tiszta lett. Délfelé sokszor volt még erős a nap égetése, néha mintha még délibábot is akart volna játszani a sovány, üres mezők, külvárosok közé ékelt földek felett, hogy délután újra füstbe és koromba fuladva szálljon alá a Váci-út mögé. A Váci-út felől esté-
ként villamoscsengés, autótülök hangja, kocsi- és utcazaj hatolt el hozzánk a köddel, nedvességgel, hideg széljárással eltelő mezők felett, sárgászörös meleg kocsmafények integettek, és mindig akadtak ketten-hárman néha egy-egy egész kisebb csoport, amelyik, nem tudott a hívásnak ellenállni és bement. — Egy féldecire — mondták mogorván. Egy féldeci pálinka csak tizenkét fillér. Félórás órabér. És hiába beszélnek akármit: az alkohol mégiscsak úgy tűnik fel mint ami erőt ad ezeknek a sovány inaknak itt köröskörül. Azonkívül az ember hall is egyetmást s munka után is jobban körülnézhet, — az útépités végre is nem tarthat örökké!

Az útépités most már valóban nem tartott sokáig. Szeptember elején már hidegek voltak az éjszakák, a zsákok és a szalma alá hiába rakunk deszkát, a föld hideg volt és az utolsó két szombaton már szivárogtak el az emberek, többnyire azok az arctalan, sápadt fiatal proletárok, akik egyébként is váltakozó csapatokban jöttek és mentek a munka alatt. Ha meggondolom, a munka kezdete óta csak én tartottam ki ezekkel a délborsódi tatár kubikusokkal. „Földmunkások”! — mondják magukról szerényen, a csontjaik és az inaik acélból vannak, 25 éves koruktól 50 éves korukig olyan egyformák, mintha közömbös lenne számukra a kor. Irtózatosan kevésbeszédű, szinte néma keleti nép, tulajdonképpen summások voltak, de résztvettek mindenféle vasúti-töltés- meg útmunkában, s ez a csoportjuk a törzsi összetartásnak valami titokzatos, néma ösztönéből együttartva ittragadt; ilyen apró, összetartó csoportokban maradhattak együtt hatszáz-hétszáz évvel ezelőtt a mongol és mindenféle uralvidéki törzsek szétszórt töredékei a nagy szkitha síkság hullámló tengerének történelmi viharjárásában. Szinte rettenetes, hogyan bírták egész nap a munkát, éjszaka a hideg földre fektetett deszkán vagy a földön való fekvést — az én izületeim már csúnyán, lázasan fájtak ekkor — és azt, hogy egész nap nem ettek meleget, csak esténként főzögettek valami levesfélét. Meghökkenítő és bámulatraméltó, milyen takarékosak voltak, — valóságos kincs volt nekik egy-egy szem só, vagy paprika, egy szál gyufa, egy fillér. S olvasva az ott-honiatktól írt leveleket és írva az övéiket, amiket hazaküldtek, a leveleken túl látnom kellett azokat az agyagos partoldalakra vájt barlanglakásokat, amikben odahaza a népük lakik. A közösséget, amihez tartoznak még mindig „néptünek” hívják s ezzel az öntudatlan és mélyből fakadó szóval fejezve ki valami rettenetesen nagy, rettenetesen szoros kapcsolódást, amit nem tudnak feloldani századok és amit egyelőre még

nem tudott feloldani és összetörni ez a körülöttük itt morajló élet sem, az a feszültség, amely az elektromosság millió és millió voltjaival telíti meg Budapest lámpáinak és erőműveinek hálózatát, huszonnégyfilléres órabérrel számol és nikkelacél blokkológépeket csattogtat a külvárosi kocsmákban. Ők félig-meddig egy törzsi lét érzésvilágának öntudatlan szintjén éltek, nem munkacsoport voltak, hanem egy néptörzsnek egymás között és otthonmaradottjaik felé állati ragaszkodással összetartó töredéke. Engem így hívtak „Fiatalúr”; pedig ez nem tetszett a munkavezetőknek, de mégis így hívtak: nem azért, mintha harcolni akartak volna a felsőséggel, hanem azért mert képtelenek voltak rá, hogy ne tegyenek eleget velük született nemzedékeken át öröklődő természetes ösztönöknek. És fiatalúr vagyok nekik mert mégiscsak más társadalmi osztályhoz tartozom és azért is, mert érzik bennem az emberi becsülést és a respektust feléjük.

— Nini, a fiatalúr! — mondta derűsen Miskolczi bácsi. Odatámaszkodik ő is a sor végére; ő is már régen kikémlelte, hogy itt éjszakánként munkaalkalom van és meg-megjelenik itt, szinte órszemként. Népe a Teleki-tér környékét szállta meg és ógyeleg apró munkák után; ahogyan ismerem őket lassanként majd utánaszivárognak és estelente megjelennek itt és a Rákóczi-téren ácsorgó munkanélküliek rongyszigetei közt lesznek majd egy. Hallgatag, néma sziget; szikkadt földszínű arcok! Azután a mélység, azok az irtózatos nyomások, amelyek a pesti proletártársadalomra nehezednek, megkezdí rajtuk művét. Hovatovább csak azok, akik asszonyt és gyermekeket hagytak odahaza, tartanak ki... *tartanak ki...* Miért használom gondolatban ezt a szót, mi mellett *tartanak ki*? Az ősi ösztönösségek mellett, a nyomorúság mellett? Igen, a nyomorúságban való szemérmes, erős és félnék összetartás mellett. A házások kítartanak, a többiek letöredeznek. Amikor Miskolczi bácsit elkérdezgetem azokról a társakról, akikkel együtt dolgoztunk: három legényről említi meg rosszkedvűen, hogy elmentek. Elmentek, az egyiknek munkája akadt, a ketten meg összeálltak valami fehérnéppel, afféle dolgozó, megviselt, igénytelen asszony vagy leánynéppel. Tél van, az aszfalt hideg, s az odu amit biztosítani tudnak maguknak a nyári keresetből, nem több mint valami olcsó, udvari bejárható pince s ott is deszka és szalma az ágy; lehet-e ellenállni annak, hogy egy asszony munkát, alázatot és odaadást kínál feléjük, egy odaadó testtel átfűtött nyoszolyát, s valami kicsiny és alázatos száj keresi az övéket? A legények letöredeznek és eltűnnek a pesti proletáriátus idegen népének hullámjárásában. Így keveredtek és olvadtak egymásba a szkitha népek is a nagy Szármát Síkon és az öreg Miskolczi szürke, aggódó szemének most adatik

meg, hogy meglássa ezeknek a néptöredékeknek iszonyú végzetét!

Gyér szavakat váltunk vele a közénk támaszkodó legényei keresztül, és megmondja, melyik az a nagy Madách-utcai kocsmá, ahol meg szoktak fordulni, ahol valamilyen címen mindig elácsorognak ketten-hárman, mert munka mindig akad ilyen valamiféle alkalmakkor. Most márcsak a hóesésben reménykedik. Életének nagyobb felét mégiscsak földeken töltötte el s innét a füstös levegőn át is és a kövek tengere közül is megérzi a közelgő hóesés áradását. — Talvalyelőtt is megmondtam nekik, hogy nagy hó lesz — mondja egyszerűen — az idén is lesz elég. — Ezt mondja és szürke szemében éber fény ég. A hómunka az nyolcórás munkaidőért négy pengő napszám. „A proletáriátus az a néposztály, — mondja Werner Sombart — amelynek létfenntartása bizonytalan jellegű, bizonytalan idejű és bizonytalan köteleket jelentő munkától, illetőleg ilyen munkaalkalmak változásaitól függ.” Hát igen ez az! Nekem olyan ez, mint valószínűtlenül éles képek sorozata valamiféle éber, de majdnem csak úgy *átmodott* félálomban. Mintha nem is én magam lennék az, akivel mindez megesik, hanem valami kívülről megfigyelt másvalaki, szinte nem több, mint megfigyelési objektum. Néha úgy tűnik fel, mintha egészen érzéketlen lennék azzal szemben, ami körülöttem hullámoz és hozzám ér. Mintha csak kívülről, a többieken látnám, milyen hideg van és engem nem is érintene a sajátságos — súlyos és fagyasztó — égetés, ami a hideg. Csak néha térek magamhoz a félálomból és a félönkívületből. Ez utoljára akkor volt, amikor két héten át egy tüzelőfa-nagykereskedés fatelepén dolgoztam az egyik szomszédos mellékutca sarkán, hol a körfűrészt alá toltam én is a fahasábokat vagy a felvágott fatuskókat tartottam a favágógép háromlú acéltuskója alá, — és ekkor november első hetének végén az egész szakmán, még a nem szervezett munkásságon, sőt még a fatelepek alkalmi napszámán is végigfutott a sztrájkhullám. A levegőben egyébként is régen ott lógott az általános sztrájk. Mi is megkaptuk róla a hírt és ebédzünet után tíz közül heten nem mentünk vissza a körfűrészhez és az acéltuskókhoz. Az irodaház vastag deszkákból épült két parányi szoba volt, odatapadva a sarokban két összeszögellő épület tűzfalához. Odahívtak be, engem egyedül; a levegő párák voltak, szinte összehaperzselték a sarokban izzó apró vaskályha. A telepvezető megkínált cigarettával. — Nem dohányzom — mondta valami bennem automatikusan, pedig ez csak valami ideges titlakozás volt; (azóta majdnem húsz év telt el s még most is gyakran mondom, öntudatlanul ennek a jelenetnek viszolygásával az idegeimben, vagy eleve erőszakolni kell magamat magamban, hogy elfogadjam). — Néhányan maradnak — mondta nekem az a soványságában is lógóbőrű és petyhüdtarcú szemüveges telepvezető, aki két kisasszonnyal együtt dolgozott ott, —

szeretném, ha ön is maradna. — Nem szóltam semmit, csak intettem tagadóan. — Pedig ön iskolát végzett ember! — üvöltött magából kikelten; a két lány, korareggeltől-későestig dolgoztatott mellékutcai úrilányok, afféle irodai éhbéren, le-sütötték a szemüket. A telepvezető végigvágott a megvetésével mint valami ostorral, azután telefonált. Telefonált valahová, én csak ácsorogtam a többiekkel egy darabig az udvaron, azután kifizettek és elküldtek bennünket és nemsokára hallottuk az egyik fűrészes gyenge, akadozó üvöltését és a fávágó gép háromélű acélbaltájának apró száraz köhögéshez hasonló csattogását. Az egész délután és az egész este értelmetlen volt, nyugtalan és zavaros. Az utcák felett kormos-vörös volt a télidélutáni ég, a sarki újságárusállványok körül szél járt, kegyetlenül fáztam, a szám cserepes volt a láztól. Egy csésze rumosteát ittam valahol, este megpróbáltam írni odahaza, de nem ment. Valami zavaros érzés volt bennem, egy egyre terjeszkedő égési seb fájdalma. Megütöttek? Nem tudom, csak valami fáj, — most nem kívülről megvizsgált objektum vagyok, hanem némán, súlyosan és mindenkivel közölhetetlenül szenvedek. Ebben a pillanatban egy olyan réteghez tartozom, amelynek az életformája a szenvedés. Ezt hozzá kellene tenni Werner Sombart meghatározásához.

A könyveim közül, amik voltak és amiket még egyetemi hallgató koromban szedtem össze, csak egyetlen egy maradt meg. Egy olcsó, kicsiny görög újszövetség, már akkor is agyonhasználtan, mielőtt hozzámkerült volna. Az van a zsemben. Egyszer majd meg fogom írni mindezeket — gondolom ott a vásárcsarnok falánál, — meg fogom írni mindezeket, amik megtörténtek velem és megírom benne, mennyire meg lehet érteni, hogy Jézus Krisztus annyit beszélt a szegényekről. Ő tudta mit jelent proletárnak lenni. Tudta, milyen hallgatag, milyen eredendően kevésszavú haláltérző nép-törédek hűződnek meg itt, hűződnek bele ebbe az életformakeretbe. Hogy mennyit kell majd szenvedniök. A madaraknak fészük van, a vadállatoknak barlangjai, de ezek közül sokaknak még odujuk se lesz, ahol fejüket — akárcsak Ő — le tudnák hajtani. Hogy fizikai szennyben fognak élni, hogy az életük riasztó és rosszszagú lesz. Hogy meg fogják őket vetni és ez a megvetés olyan lesz mindnyájukban, mint valami egyre terjedő égési seb, valahol a bőr alatt, míg végre összeéget és megemészt mindnyájunkat. A társadalmi építmény egész súlya felettünk mered fel és idelent a mélyben már igen nagy a nyomás, szétlazulunk és összetörünk tőle, nincs kötelék, amely meg ne ernyedne és nincs erő, amely tartósan ellenállni tudna neki. A barlanglakók közül ideszakadt földmunkás egyelőre még ugyanabba a süket és rideg öntudatlanságba zárja bele magát, amivel én védekezem. A rongyos östehetség piszokká olvasott krajcáros regényt szorongat és nehézkesen futtatja végig fantáziáját a kalandokon, Winter pedig egy keménykötésű könyvet vesz elő és azt ol-

vassa, Sorel könyvét „... *sur la violence*”, a hatalom kézrekerítésének és megszervezésének technikáját, Lenin tankönyvét, a kor körülöttünk háborgó nagy politikai mozgalmainak tankönyvét, a hatalom tankönyvét, hogyan lehet szervezni a mélyben és hogyan lehet felülkerekedni. Azok előtt, akik nem értik és nem érzik, egyszer majd meg fogom magyarázni korom forradalmait; a hatalomból teljesen kizártakban hogyan támad a metsző vágy a hatalom után. Mindezt — gondolom a vásárcsarnok falának támaszkodva — egyszer majd megírom és megmagyarázom. Most látom szemében a zavart, a hatalom tébolyát. Itt támaszkodunk egy vásárcsarnokbejárat oldalához, körülöttünk köd és sápadtfényű lámpák! — „És éjszaka van” mint ahogy ez meg van írva az evangéliumban

---

A mutatók ólomlábakon másznak, alig mult el negyedóra még, hogy ideértem, az idő szinte áll, csak a dolgok, amiket magában rejt súlyosodnak fölénk mozdulatlanul. Mikor lesz vége? Megtalálom-e a kivezető utat ezekből az éjszákából és ezekből a nappalokból. Nincsen más, amibe belekapaszkodjam mint ezek a görög mondatok, ezek a tündökölve zendülő hangütések. És ha egyszer megtalálom a kiutat, össze tudom-e szedni magamat a fájdalomból, összezúzottágomból és fizikai megviseltségemből, össze tudok-e szedni megtámadott tüdőt, izületeket, idegzetet s egy vérzően érzékennyé vált lelket. Akad-e valaki, aki kész arra, hogy enyém legyen és meggyógyítson szeretetével, le tudom-e előtte tenni szívemet? „Itt vagyok, de beteg vagyok. Nagyon sokat szenvedtem. Kérlek ne bánts nagyon!”

(Folytatása következik.)

CSER LÁSZLÓ:

SANGHAI, SZÉTLŐTT RÉSZ

Bombák nyoma, tépett tetők,
szétlőtt világ, sívár falak,
mezőkön semmi munka nincs,
nem látsz élet, csak holtakat.
Nyugosznak ők is sírjaikban.
Elporladó mind, hallgatag.
Fekete varjú ül egy fejfán
s a síkon sír egy kis patak.

Peking, 1940.

*CSER LÁSZLÓ
misszionárius.*

MAGYAR BAROKK HUMANISTÁK

ISTVÁNFFY MIKLÓS (1538 — 1615)

A magyar humanizmus bölcsője a quattrocento Itáliájának verőfényes ege alatt ringott. Gátlástalan életkedv, a felszabaduló gondolat szédülete jellemzi a magyar humanizmus nagy vezéralakját, Janus Pannoniust.

1472-ben az első magyar műköltő és egyidejűen a szónok Vitéz János tragikus halála megszakította a magyar humanizmus szerves fejlődését. Egy jó évtizeddel később idegen humanista kolónia székel a királyi udvarban s ennek árnyékában próbálkoznak új, fiatal magyar kezdők.

Mátyás király halálával a királyi udvar megszűnik a hazai művelődés központja lenni. De a humanizmus hazánkban távolról sem volt „rövidéletű virág”, mely ekkor el is hervadt, — mint évtizedekig hirdette a magyar irodalomtörténet. Sőt a humanizmus meggyökerezésére és életerejére vall, hogy decentralizálva is továbbfejlődik s hamarosan a nemzeti műveltség tartalma lesz. Állandó, nyugodt otthont nem talál többé a magyar humanizmus, Janus Pannoniushoz hasonló nagyságok sem fejlődhetnek a kisszerű, zavaros viszonyok közt. De a költők, írók egy hosszú századon keresztül nem szülnék meg latinul verselni, írni, mígnem a hu-

manizmus szelleme kiszárad, formái elsekélyesednek, nyelve virtuózkodó, üres cikornyává fajul — s helyét átadja az általa megtermékenyített nemzeti nyelvű irodalomnak.

A cinquecento elején már ellobbant a pogány mámor, a reformációval szemben megújult erővel fel-emelkedő Egyház visszafordítja a hit felé a lelkeket. A humanizmus most már szintézis az antik szellem és a középkor vallásos hagyományai közt.

Ez a korszak a barokk humanizmus kora. Ennek neves magyar alakja Istvánffy Miklós.

Hírét-nevét a magyar történelemtől trott 22 könyvre terjedő nagy műve örizte meg. Mátyás király halálától a bécsi békéig tárgyalta ebben az eseményeket, alapos felkészültséggel, jó latin stílussal. Népszerűségét azonban biztosította az a körülmény is, hogy Bonfini nyomtatásban közkezen forgó művének folytatását írta meg; (megteették ezt mások is, de egyedül az ő munkája jelent meg idejében nyomtatásban.) Munkájában az uralkodó Habsburg-hatalom törekvéseit igazolta Pázmány Péter *auspiciuma* mellett, az ellenreformáció hangját képviselte.

Nagy könyve megfelel pályája irányának. Még kisgyermek, midőn János király elhal; apja, Pál, baranyai alispán fia, maga is baranyai alispán, Padovában iskolázott deákos ember, aki irodalmunkban Volter és Grizeldisz széphistóriájával hagyott emléket, Ferdinánd hűségére tér. Miklós a Habsburgok mellett érvényesül. Báró, aranygyapjas lovag, hadvezér, diplomata s mint alnádor, az üres nádori szék helytartója lett.

Humanista volt. Első nevelését Oláh Miklós esztergomi primás udvarában nyerte; ennek a jeles humanista főpapnak keze alól nem egy jeles deákos trónk kell szárnyra. Istvánffy Miklós azután Padovában tanult, mentora Zsámboky János volt, Janus Pannonius lelkes kiadója. Ifjúkorában Istvánffy is buzgón versel. Itália tiszta latinságát és derűjét hozta magával. Nem nagy költő. Szokásos apróságokat és barokkba hajló pásztori verseket írt. Költeményeit alig néhány éve gyűjtötte össze és adta ki Juhász László.

Közpályája folyamán lírai vénája elapadt. Birtokszerező nagyúr lett. Annak — a maihoz sokban hasonló — kornak fia, melyben sok régi vagyon pusztult el az ország feldarabolódása folytán. A megmaradt országrészben, megszükkült viszonyok közt indult meg a hajrá az új vagyonok szerzéséért. Istvánffy alnádor gyanús szerepet is játszott az ugyancsak nagy vagyonszerező Illésházy elleni perben. Talán ifjúkori epigrammája járt az ezében, melyben Macchiavelli szellemében cinikuskodott:

Nem bánom, legyek én a salakja az emberiségnek:
Csak te segíts, Plutó s mindenem úr leszek én!
Mikor a küzdelemből Illésházy megtépve bár, de épen került ki és Istvánffy ellenében őt választották meg nádorrá, nem csoda, hogy az élemedett humanistát menten megütötte a szél...

BONA GYÖRGY HALÁLÁRA

Itáliába együtt vitt útunk,
de vissza már nem együtt indulunk!
Ne bánd, hogy járok még a föld színén:
Ha órám jó, követni foglak én...

(1559. szeptember 3.)

SZENT MEDÁRD

Hogyha a fellegekből nem hullana olykor a zápor,
akkor a nap sugarán egyre csak égne a föld,
veszne a drága kalász a tüzes, vad nyári hevektől:
Igy a paraszt essőt félve, remegve remél;
várja Medárd napját: Megered majd fentről az áldás
és a kiszikkadt rét újra virul, felüdül.
Dúsan a sárga kalászt hogy kapja kaszája elébe,
földművelő ajkán zendül esengve a dal.
Hozza ajándékát bőven, szentelve Medárdnak
mindvalahányszor e nap víg örömére derül.

(Bécs, 1565. június 8.)

TINÓDY SEBESTYÉN RŐL

Hős magyarok, daliák, akiket Mars s ősi erényük
a csillagok fölé emelt,
harcotokat lantján elzengte Tinódy Sebestyén;
hálával tartoztok neki:
Mint ahogy ős görögök harcát elzengi Homéros
s Achillt, Ajaxot élteti,
úgy ha irigy Végzet titeket letarolt is, örökre
éltek Tinódy lapjain.

(Nagyszombat, 1566. május 4.)

PÁSZTORI VERSEK

Megfáradt, vén lett Palaemen,
kinek sok év alatt
lépve szején és hálóján
sok szárnyas fennakadt.
Most nimfákhoz, szatirokhoz
így szól imája már:
„Nem bánom többé, biztosan
csaponghat a madár!”

* * *

Tombol az északi szél, rút fellegeket gomolyítva,
itt van a zordon tél, sűrűn a hó kavarg.
Vad, viharos hullámhegyeket tarajoz fel a tenger
és a tüzes villám lobban a mennyeken át.
Szörnyű vihar mind, ám szörnyűbb, ami rejtve szívemben
érted, óh, Alcinoé, hinti dühös tüzeit!

(Pozsony, 1564.)

* * *

Megenyhült az idő szépen,
zöldül már a fű a réten,
újjong, hív a rét, a berek:
Jöjjetek ki, emberek!
De én most is búval járok,
mint akit nyom tél, köd, átok:
Mert szép Alcon nem szeret
s ő nekem a kikelet!

Fordította: Geréb László

HEGEDŰS ZOLTÁN:

ÉJI FÉNY

Hajnalra járnak már az órák,
A hold hajózik s ezüst zászlója leng,
az uccán lassan úsznak át a házak
s a házak közt úszik a csend.

Az ablakom lehunyt szemekkel alszik
s ha néha lobban, tüze sárga fény,
a messzeség, — mint haldoklóknak arcán
a múltó láz s a búcsúzó remény.

Ágyamban fekszem — és a lomha paplan
púposodik fölöttem, mint a hegy:
alábújok fázósan, megtörötten,
mint az, aki a földbe visszamegy.

Jaj az, akinek feje elhanyaglik
s a messzeségbe néz, hol kóborolt!
az álmait a csillagokba küldi,
a sóhaját beéri még a hold!

És ha helyett gyökér nő koponyáján,
a giliszták is elbánnak vele,
üres gödör szakad be homlokába,
két cingár csont a lába s nincs füle!

Vigyorgó szájjal szunnyad és az ínye
lesorvadt rég, kívül lóg fogsora,
keresztbe fűzték mellén száraz karját
és nem veheti széjjel már soha!

S ha hajnal felé járnak már az órák,
Így vinnog rád: holnapra ez leszel!...
A boldogság oly messze van és látod,
a sötét gond s a halál mily közel!

Hajnalra járnak már az órák,
a hold hajózik s ezüst zászlója leng,
az uccán lassan úsznak át a házak
s a házak közt úszik a csend.

NÉVY ANNA:

ANGYALI ÉNEK

Akkor este özvegy Kerekesné még éppúgy elvégezte a dolgát, mint más estéken. Előbb becsukta a varrógépet, összerakta a varrnivalókat s fekete ruhájáról meg kockás kötényéről leszedette a rátapadt szálakat. Kiment a konyhába, rőzsét tördelt, meggyújtotta a tüzet és odatette a vacsorát melegedni. Aztán a besötétedett udvarról bekiabálta a három kis gyereket. A tizenkétéves Julika, a legidősebbik is előkerült a szomszédból és segített anyjának megmosdatni a maszatos térdeket és a meleg, piszkos kis tenyereket. De amíg így munkálkodtak, anyja nem panaszkodott, hogy rosszul van. Csak egyszer szisszent fel, mikor túlmélyre hajolt a zsámlyon ülő Péterkéhez.

— Valami bajod van, anyám? — fordult feléje Julika és belenézett anyja sovány, sápadt arcába.

— Semmi, fiam, — mondta az asszony és tényleg nem is látszott rajta semmi különös. Kimérte a meleg, jószagú levest a kis pléhtányérokba és apró kenyérkockákat aprított melléje. A gyerekek még a játék hevétől élénken, hancúrozva ettek. Julika rászólt Sanyira, mert pancsolni kezdett a kanállal a gőzölgő lében.

Később, azután, hogy a gyerekeket lefektették, Julika valami könyvet nézegetett a konyhalámpa világánál, a sűrölt asztalra könyökölve. Eközben vette észre, hogy anyja a küszöbön áll, kezével a kilincsbe fogózik és arca eltorzul a fájdalomtól.

— Beteg vagy, anyám? — kérdezte megrémülve. Anyja alig észrevehetően bólintott, a lélegzet nehezen tört elő kinyílt száján keresztül.

— A hátam... — nyögte, mikor már az ágyban feküdt és csontos, sovány keze forrón, nyugtalanul fonódott Julika két ijedt gyerekkezére. Az tágranyílt szemmel nézte anyját, aki sohasem volt beteg, mindig csak nekik fáj, hol itt, hol ott. Lehajolt, mert látta, hogy anyja mondani akar neki valamit.

Csak nagynehezen értette meg, hogy borogatást akar. Kiment hát a konyhába, vízzel telemerete a nagy lavórt. Törülközőket kotort elő s bemártotta, majd nagy ügyvel-bajjal kicsavarta őket s ráborította anyja forró, izzadt hátára.

Aztán megtörölte a kezét szoknyájába, a lámpát félig betakarta egy újságpapírral és tovább álldogált az ágy mellett. Fejében roppant zűrzavart érzett, térde úgy elgyöngült, hogy hirtelen le kellett ülnie.

Ült sokáig. Hallotta a gyerekek szuszogását, Péterke motyogott is álmában, kint valamelyik kertben egy kutya ugatott. De mindez most mintha roppant messzeségben lett volna, a közelben csak ketten virrasztottak az elhomályosított lámpa

fénycsíkjában; ő, a félelemtől el-elálló szívveréssel, meg az anyja, le-lecsukódó szemmel és nehéz lélegzettel.

— Orvost kell hívni — riadt fel egyszerre és talpraugrott a zsibbadt mozdulatlanságból. Anyjáról nagy ügyvel-bajjall le-szedte a forrón párolgó törülközőket és megcserélte. Aztán magáraplott egy kendőt, lehajolt anyjához, mondta neki, hogy elmegy és mindjárt visszajön, de csak nehéz lélegzését hallotta, nem válaszolt neki semmit.

Mikor betette maga mögött az ajtót, akkor döbrent rá, hogy ilyen későn még sohasem volt kint. Halálos csend volt köröskörül, a falu aludt.

— Nem kell messzire menni... — mondta félhangosan, de saját szava is idegenül hangzott. A kendőből azonban, melyet összehúzott a mellén, — anyja kendője volt — valami szag, valami furcsa, meleg szag csapódott feléje s egyszerre úgy érezte, hogy az a kendő védi, körülfogja és oltalmazza a sötétség ellen. Megindult hát, el-elfúló lélegzettel, nagyokat dobbanó szívvel. A kiskapu nyikorgott, csak úgy, mint nappal és ez kissé magához térítette.

Az utcán szaladni kezdett. Érezte a talpához ütődő köveket és a lábszárán fel-felfreccsenő sarta. A saroknál befordult, a doktor háza fehéren világított feléje. Megállt a kapu előtt, kitapogatta a csengőt. Az élesen, elnyújtottan szólalt meg, mikor meghúzta. Bent, a visszhangos folyosón, csoszogás hallatszott, aztán egy női hang kiszólt:

— Nincs itthon a doktor úr... Talán hajnalra megjön... Hova kéri?

— Kerekeseékhez... Anyám nagyon beteg... — Amint így, hangosan, kimondta, hirtelen ijedt könnyek szorították össze a torkát.

— Ha megjön, majd megmondom, hogy menjen át, — szólt a hang és az eltávolodó, csoszogó léptekkel Julika rémülete egyre nőtt. Egy pillanatig még dermedten állt, aztán szaladni kezdett hazafelé. Senkivel sem találkozott, csak egy kutya vicsorított rá egy kerítés mögül. Szinte beesett az ajtón.

A szobában csend volt, a lámpa füstölt. Hirtelen lejjebb csavarta a kanócot, aztán vigyázva, kicsit odavilágított anyjára. Az nyugtalanul feküdt, fel-felnyögött, lélegzete nehézkesen tört elő melléből. Homloka verítéktől nedvesen fénylett. Valamit mondott, Julika odahajolt föléje, de csak értelmetlen szavakat hallott.

— Ūristen — szorult össze a szíve. — félrebeszél... — Kapkodó, remegő kézzel nyúlt újra a vizesruhák után, hogy felváltsa őket. Később az óra féltizenkettőt ütött s hallotta, hogy az anyja újra megszólalt. Felfigyelt: apját hívta anyja, aki már rég meghalt.

Rámeredt az ágyra.

Belekapaszkodott az anyja forró, csontos kezébe. De a kéz nem szorította meg az övét, az ujjak erőtlenül hullottak le róla.

Szólt hozzá, de a rávetődő fénycsíokban látta, hogy az nem hallja.

Úgy érezte, hogy anyja távoli, ismeretlen vidékeken jár már, ahol nem éri el sem az ő kesergő hangja, sem a keze kapaszkodó szorítása.

Hangos sírásra fakadt. Sírása kétségbeesett, eltévedt madárként röpködött a szoba csendjében és tehetetlenül ütődött neki a falaknak. Egyre nyugtalanabbul feszült benne a kívánság: tenni kellene valamit. Imádkozni kellene, vagy énekelni. Jó hangosan... Valami szent éneket... Vagy ha a gyerekek énekelnének... Hiszen úgy szerette, ha énekeltek. Annyit tanította őket...

A gyerekek, mikor felrázta őket, álmosan, nyugósen tápáskodtak föl. Péterke sírvafakadt.

— Pszt... ne sírj... légy jó... énekelni fogunk... — Magához szorította a kislíút, a másik kettőt meg odahúzta az ágy melletti díványra.

Aztán néhányszor nagyot nyelt és halk, szipogó hangon, melyet szívének egész szorongása, tehetetlensége, segíteni-vágyása egyre fényesebbé, csengőbbé erősített, rákezdte:

Kegyességgel hívsz, ó Jézus, atyái szent kebledre ...

A többiek előbb félénken, bizonytalanul, majd nekibátorodva, engedelmesen énekeltek utána.

Reggel volt már, napfény surrant be az ablakon, mikor az öreg doktor benyitott; könnyen nyílt az ajtó, nem volt bezárva. Megállt az ágy előtt s Kerekesné lassan, fáradtan kinyitotta a szemét. Mosolygott, amikor az orvos föléje hajolt és gyöngye hangon kezdte mesélni neki:

— Már igazán azt hittem az éjjel, hogy meghalok... Ugy éreztem, hogy a homályos szobában minden felemelkedik velem, az ágy és valamennyi bútordarab, a szoba falai megnyílnak és roppant sötétség vesz köröskörül. Iszonyú erőfeszítést tettem, hogy lelépjek a szoba padlózatára, de nem sikerült lábammal talajt érnem. Később ebben a kínlódásban, ebben a reménytelen, fojtogató sötétségben, gyönyörű álmot láttam. Azt álmodtam, hogy ez a Krisztus-kép, amely itt függ az ágyammal szemben, megelevenedik. Krisztus kilépett a képből, nagy fényesség vette körül és távolról, mintha angyalok énekeltek volna... — Neked még dolgod van a földön... — mondta. — Négy kis gyereked van... — Azzal megfogta a kezemet és egyszerre úgy éreztem, hogy megszűnik körülöttem a bizonytalan lebegés, lábam elérte a deszkapadlót... Látja, most sokkal jobban vagyok...

Láztól kifényesedett arcát nagy erőfeszítéssel fordította az ócska bórdivány felé és tekintetével egyenkint végigsímogatta a gyerekeit. Mind a négy aludt még, Julika felöltözve, félrekókadtt fejjel, a többiek meg, mint riadt verebek, hozzábújva, hangosan szuszogtak.

VILLON VÉGRENDELETÉBŐL

Lankad testemnek lanka tagja,
De még inkább a tarsolyom,
Elmém csekély, de Isten adta,
Igy hát szépen megfontolom,
Végső szavam most van soron,
Amíg elmém s magam tudom,
Ez itt az én akaratom:
Egyetlen testamentumom.

Ezt írtam Meung-ben, hatvanegyben,
Hogy megmentett a jó király,
Jaj, ronda rabság marta lelkem,
De kezdek mostan élni már.
Ezért amíg tudóm zihál
Dicsérem király uramat,
Amíg nem dönti meg halál:
A jót feledni nem szabad.

Bizony, a sűrű könny s a jajszó,
A fulladozó fájdalom,
A küszködés, a megnyuvasztó
Nyomor, nyöszörgő bánatom
S a seb bolyongó lábamon,
Jobb iskola, jobban tanít,
Mint Averroës száz lapon
Arisztoteles tanait.

Egy vas nélkül mennyit batyúztam,
De bánatom megigazul,
S mint azt a kettőt Emmauszban
Vígasztalá az igaz Úr,
(Az Irás írja igazul,
Nekem kitérta városát,
Mert csak konokra sújt az Úr,
De tévelygőnek megbocsát.

Tévelygek én, ledönt a vétek,
De mégsem öl meg Krisztusom,
Sőt megsegít, hogy szebben éljek
S javuljak égi virtuson;
Segít a sorvadó húson,
Minden siralmas bűnösön,
Meglát mikor felé kúszom,
És irgalmába öltözöm.

És mint a *Rózsató Regénye*
Megírja már az elején,
Az ifjúnak bocsáss meg érte,
Hogy szíve forróbb, mint a vén.
Majd bölcs lesz, maga idején.
De üldözöm, sok ellenem
Nem is kívánja, hogy szegény
Szívem talán öreg legyen.

Ha arra kell az én halálom,
Hogy megjavuljon itt a rend,
Magam bizony bitóra számom
Mint egy bitangot, annyi szent!
S futosna fönn, nyugodna lent,
Nem vádoló se ifjat, se vént:
A hegy se mozdul, egy se reng,
Hogy megsegítse a szegényt.

Sándor korában fölfedeztek
Egy latrot, rongyos volt, gyanús.
Hitták pedig Diodemesznek,
Kezén lábán szorult a gúzs.
Mint egy kalóz, a háborús
Hullámokon hajóra szállt
S törvény elé vivé a juss,
Fejére mérni a halált.

S a császár így beszélt keményen:
„Mért vagy kalóz a tengeren?”
Amaz pedig felelt eképpen:
„Mért szólítasz te ily neven?
Mert nagy hajóm nincsen nekem,
Csak gyöngöe bárkám hajigál?
Ha lenne annyi fegyverem,
Mint néked, lennék én király.”

„A sorsom engem úgy dorongol,
Hogy mindhiába vagdosom,
Bajomból, égő nyomoromból
Szakad reám gonosz sorom.
Bocsáss meg nékem ez okon.
És tudd meg azt is, hogy szegény
(Egyéb nevét alig tudom)
Nincs a becsület mezején.

A bajt a császár látta mindet,
Amit a rabló mondogat.
„A rosszból jó legyen!” legyintett.
„Én megfordítom sorsodat.”

És így lett a legboldogabb,
Ki nem vágy senkit rontani;
Megírta mind e dolgokat
Valérius, a római.

Ha küldött volna nékem Isten
Egy másik Sándort egykoron,
Hogy tisztességet rám terítsen,
A bűnt sohase kóstolom,
Inkább vagyok hamú s korom
S önként a tűzbe hamvadok!
Szegénység hajt a rossz nyomon
S éhesen marnak farkasok.

Jaj, bánom multam sok kalandját,
Jön már a vénség, lankadok,
Elszéledett a nyugtalan vágy,
Ifjúságom nem andalog.
Hogyan hagyott el? nem gyalog,
Nem is lovon, jaj, hát hogyan?
Csak szállt, a szárnya csattogott
S kifosztva itt hagyott magam.

Eltűnt, de semmit sem tanultam,
Nem sárgultam meg a napon,
Csak fonnyadt feketén lehulltam,
Se bölcseségem, aranyom,
Se rokonom, se kamatom:
Egy messzi ág megtagadott,
Nem vonta semmi vonzalom
Oly elhagyott, szegény vagyok.

Nem lakoztam a lakomákon,
Se asszonyon, se ételen,
Nincs senkinek se tartozásom,
Mit számon kér sok ellenem.
Költségük nem volt énvelem,
De minden szavuk rágalom,
Azt mondom, hogy nem vétkezem,
Magam tehát nem vádolom.

Csak az való, hogy vágyva-vágytam
S vágyódnék most is boldogan,
De bendóm üres harmadában,
A szívem sajdul, odavan
S elillan vágyam nyomtalan.
De majd szeret helyettem is
Ki borral s torral rakva van:
Nagy bendő szerelembe visz.

Ha szép időm el nem szalasztom
S lett volna bennem szorgalom,
Ha nem dobálom el malasztom,
Most lenne ágyam, paplanom,
De oly bolondul, oly vakon
Kerültem én az iskolát,
Hogy meghasít a fájdalom
Ha írom verseim sorát!

Akikkel hajdan kóboroltam,
Hol vannak már a cimborák,
Vidám daluk varázsa hol van,
Hol is keressem mámorát?
Ha porlad egy vagy más barát
S fekszik kihűlve, mereven,
Isten nyugossza holt porát,
És mentse meg, ha eleven.

Mert vannak, akik hála Isten,
Mind nagy urak és gazdagok,
De másoknak egy göncük sincsen,
Csak nézik a pék-ablakot;
S vannak, kik hallgatag papok
A hallgatag monostoron,
Csizmájuk zsírosan ragyog, —
Igy élnek jó, meg rossz soron.

Uraknak adj, Isten, kegyelmet,
Hogy jók legyenek a nagyok,
S a békességes fejedelmek
Dolgán nem kell javítanod.
De koldúsnak, mint én vagyok,
Nekünk türelmet ossz Atyám;
A többi mindent megkapott,
Étel s ital van asztalán.

De versem nagyon elkanyargott,
Mit is beszélek hasztalan,
Nem én vagyok a hivatalnok,
Kinek ítélni joga van.
A bűnös én vagyok magam.
Téged dicsérlek, Jézusom!
Amit megírtam, írva van,
Egy szavam vissza nem vonom!

Horváth Béla fordítása

IJJAS ANTAL:

MAGYARSÁG ÉS NÉMETSÉG

PROLOGUS

Gent, Brügge, Brüsszel, Oudenaard, Nancy, Reims, — ah mily mélyen zengenek ezek a flandriai és északfrancia nevek, oly mélyhangú ütéssel, mint dómjuk harangjának zendülései, a sápadt, ezüstkék ég alatt és a sápadt ezüstzöld mezők felett: megkondulnak a hadijelentésekben, azután elsüllyednek a harcok vasfelhői alatt. Ezek a sorok róluk szóló hadijelentések napjaiban íródnak.

A francia szellemi fiatalság egyik legjelentősebb folyóiratában, az *Essays* januári számának egyik nagy tanulmányában figyelmeztet a legkitűnőbb francia történétírók és politikai gondolkodók egyike azokra a feltűnő hasonlatosságokra, amelyek a régi római impérium és az új német birodalomnak hódítópolitikája közt vonhatók. A tanulmány tárgyilagosan, latin világossággal és a tárgyra való francia beleéléssel taglal és tárgyal egy európai jelenséget, — igen, egész pontosan így lehet kifejezni, hogy mint történelmi és európai jelenséget taglalja a német egység megvalósulását és a német terjeszkedést, történelmi társadalmi erők produktumának tartva a német terjeszkedést, nem él azokkal a szólamokkal, amelyekkel a francia sajtó, vagy háborús propaganda, — úgy tűnik fel, hogy a francia szellem nyugodtan, a vizsgálódó magatartásával áll a tüneménnyel szemben. Egyszerre izgalmasan aktuális lett a francia-német ellentétek szaktudósa is. Bainville, holta után új és új kiadásokban jelennek meg a német veszélyt idéző művei, az „*Histoire des deux peuples*” és a „*Conséquences politiques de la paix*”. Kinyúl csontkezével a sirból, amelyben három év óta fekszik, Richelieu politikájára mutatgat, s a forradalmat, Napoleont. a köztársasági kormányzatokat vádolja a klasszikus francia külpolitikában bekövetkezett törésért. Könyvei ma bizonyára népszerűbbek, mint az *Essays* fiatal tudósáé. De a tényekkel ő is akiben legnagyobb szenvedéllyel öltött testet a francia öntudat és a francia önérdek, ő is szembenéz.

Bainville szerint Franciaország egyenesen annak köszönheti nagyságát és hatalmát, hogy míg ő maga egységesült, addig a németiség széttartó törzsi élete és az önálló nagy hűbéreseknak függetlenségi hagyományait őrző részállamok felett tudatosan nem engedett egységesítő erőt kibontakozni. Ez volt engesztelhetetlen főcélja a francia külpolitikának és ez volt a kontinentális Európa politikájának tengelye. A német egység megakadályozására szövetkezett Franciaország egész Európával akkor, amikor V. Károly császár egyesíteni akarta a németiséget. Ezért örült, hogy a hitszakadás kettéosztotta a roppant német testet s a katolikus francia királyok ezért

szövetkeztek annak protestáns részével. Szinte hátborzongató dolog figyelemmel kísérni a francia külpolitika útját száz éven át. Az út vége a wesztfáliai béke. Az irgalmatlan francia energia Gusztáv Adolf északi barbárjainak hadmenetével töreti össze a németiséget egyesíteni kívánó öröket. Az eredmény a birodalmi németiség vérbetaposott teste, 15 ezer felégetett falu és az egész óriási területen mindössze 3 milliónyira lecsökkent nép. Ez a francia monarchia műve! Ime, ellenkezést vettetett két nagy nép közé s a középkor univerzális Európa eszméje, amelyet egy darabig még őrzött a reneszánsz tudósvilága, ettől kezdve nincs többé.

Ime: Elnézegetjük Mattheus Meryan német tudósnak ebből az időből származó művét a *Topographia Germaniae*-t (1642-től 1688-ig jelent meg) azután, hogy a wesztfáliai béke a német földet annyi darabra zúzta, felsorolja mindazokat a városokat, amelyekben németek élnek; a németiség egyedül ebben a könyvben volt egy, politikailag egységes, ennek a könyvnek ódon és méltóságos mondataiban, amelyek azért íródtak, hogy:

„*Unser allgemeinen Vatterlands voriger Herrlichkeit uns mit dankbarem Herzen zu erinnern, auch unserer Nachkommen dieselbe vor Augen zuführen*”. Erről emlékezzél meg mindig, olvasó: „*Leser, sey gedüchtig...*”

Volt tehát idő, mikor a németiség is csak egyetlen mű lapjain volt egységes, a „*Teytschlantz*”, Meryan művének lapjain. A mondatok szinte véreznek s a rézmetszetek, amelyek tornyok csipkés szövedékét mutatják, a városok vonalát, mintha valakinek szívébe volnának bemetszve.

Előszavában mint egyszerű tény említi meg, de majdnem a fájdalom hangsúlyát kapják mondatai, hogy a németiség több részre szakadt: *Sie waren in Gentes und Nationes abgeteilt*, sőt különböző nemzetek szakadtak le róla (ideszámítja Meryan a svédeket, norvégeket, hollandokat is), azonkívül úgy helyezkedett el Európában, hogy minden néppel szomszédos, nincsen nép, amelynek hozzá köze nem volna. A mai német történetírás ebben a helyzetben keresi a német tragédiák okát, ebben a középreszorítottságban. Valóban *alig* van Európában nép, amelynek a németiséghez köze ne volna.

Az idő, hogy ezzel mi is szembenézzünk, itt van; a magyarság is ezer éven át élt német tőszomszédságban és vannak vonatkozások, amelyekben éppen szellemet lehet egybevetni szellemmel; s éppen a legmélyebb kérdésekben.

Olvassuk csak el, hogyan kezdi Treitschke a maga hatalmas Német Történetét! Azért érdemes elolvasni, mert ez a mű egyike a német öntudatformálás legjelentősebb tényezőinek, nemcsak *szól* a történelemről, hanem történelmi felfogást és azon keresztül történelmet is *formált*. Prológusa olyan, mint valami látomás, „Ezer év előtt már megvalósult egyszer a nagy germán birodalom, de azután, hogy felépítették a német egység államát: a németiség politikai erőinek teljes nyolc év-

századon át, merőben megváltozott körülmények és életfeltételek között kellett mindent újra kezdeniök... Császáraiknak az egész világot átfogó harcai között tört össze és semmisült meg a középponti hatalom s a régi egység romjai fölé területiális hatalmak új világa lép: egyházi és világi fejedelemségek, birodalmi városok, grófok és lovagok, féligkész államalakulatok formátlan anarchiája, de ebben a zűrzavarban páratlan politikai életerő és formákat alkotó akarat lüktet. A császári hatalom lehanyatlásának mélypontján hajtják végre Alsó-Szászország hercegei, a német lovagrend s a Hanza polgárai a világ legnagyobb kolonizációját, amit a korok a római idők óta láttak, az Elbe és a Memel közti föld megszállását és betelepítését s a skandináv és szláv népek egész sorának a német gazdasági életbe és kultúrába való alávetett jellegű bekapcsolását. De uralkodók és nemesség, polgárság és parasztság a maguk saját útjain akartak haladni, szinte az alkotóerők páratlan bősége fordult egymás ellen különböző formáival és tette lehetetlenné az egységes rendezést és egységes célkitűzéseket". Ime, így Treitschke.

Művében a magyarsággal való kapcsolat szinte csak mellékmondatokban fordul elő. Az ő részükről: lehetne-e másképp? De a mi részükről hiány és hiba, hogy elmulasztottuk az alkalmakat a német múlt szerkezetének megvizsgálására s az összevetésre a magyarság és németiség szerkezetani adottságai között. Nem olyasféle vizsgálódásokra gondolunk, mint amilyeneket Prohászka könyve, a „Vándor és Bujdosó” vet fel, nem arra a féligmeddig misztikus „alkattanra”, amely *egyetlen* mozzanatban igyekszik megragadni egy-egy nemzet lényegét. Lehetséges, hogy az ilyen alkattani vizsgálódások nem egészen feleslegesek, sőt valószínű, hogy tisztázni fognak mindenekelőtt egy *módszert*. De a módszer valószínűleg mindig vitatott lesz.

Inkább a tényeknek olyszerű vizsgálatára gondolunk, mint amit éppen Bainville végzett el az „Historie des deux peuples” lapjain: tényeket vetett össze tényekkel, politikai szerkezetet politikai szerkezettel s, hogy a tényeket is helyesen látta és, hogy kísérteties tisztasággal vonta meg a tények alapján a maga prognózisát, annak éppen a mai napok szolgálatnak igazságát.

Bainville könyve nem említi meg a magyarságot és a magyarokat. De olvassuk el előszavát, amely arról szól, hogy a franciák számára a német az a nép, amelyhez történelmük és sorsuk változásai fűződtek, a német az a nép, amellyel szakadatlanul „foglalkozniok” kellett; s a francia történelem eseményei enélkül nem érthetők. A két nép kapcsolatainak mintegy anatómiáját megvilágítani Franciaországban nem volt népszerű feladat, de a francia szellem Bainvilleben, bátran és őszintén végrehajtotta. S a maga oldaláról végrehajtotta ezt a vizsgálódást a német történetírás is. Nézzük kettőjük eredményeit!

(Folytatása következik.)

VÁROSI ISTVÁN:

VERSEK

TAVASZBAN.

Hancúrozó, csalafinta napsugárban égve
Kivirágzott a Dunapart minden gesztenyéje.
Tavaszország állomását a virág csak sejtí,
Átlépési igazolványt nem kér tőle senki.

Ihaj-csuhaj, dinom-dánom, csintalan a szellő
Minden fürge suhanásban derűs kedvet keltő.
Sárgacsőrű fülemüle dalt tanulhat tőle
Bár adót a nótafákért nem fizetett ő se.

Pipeskedő nefelejcsék, kora kerti rózsák
Szűnyogoknak, legyecskéknek jószagukat szórják.
Pazarolva telehintik csínnel a világot
Számukra még nem csináltak törvényt a fináncok.

Itt csicsereg, ott csöpörög egy-egy csőr a fákon,
Mindenféle hangba fojtott mindenféle mákony.
Andalít és elbolondít, lázít, ébreszt, zeng, forr,
Mégse tudná gúzsba kötni semmiféle cenzor.

Ó természet ősi bája, mély és fejthetetlen,
Ámuldozva szólítgatlak: muzsikálj ma bennem,
Odateszem ujjaidba, komor hangja szűnjék.
Szomorú szép emberségem komor hegedűjét.

PÉTER-PÁL REGGELÉN.

Ennyire fényes, ennyire tüzes
Mióta élek, nem volt még a nap.
Sohase szórt a szűz mezők fölé
Ennyi rubint és ennyi aranyat.
Mi is van hát ma? Ah, igen, tudom:
Szent Péter és szent Pál bolyong az égen.

Szent Péter ajkán ég a vallomás:
Te Krisztus vagy s én Tebenned hiszek...
Soha még vulkán nem szórt ég felé
E vallomásnál lángolóbb tüzet.
Ez ég ma is a napban. Ó a hit
Emésztő, gyújtó titkok titka folyton.

Szent Pál suhan az új világ fölött.
Csóvát dob Róma hét pogány hegyén.
Micsoda izzó tenger kavarog
Szavaiban és tollai hegyén...
Ez süt ma is a napban. Ó a szó
Világokat hamvaszt és kelt, ha éget.

Körülöttem most, búzák, pipacsok,
Érő barackok, meggyek és diók...
És Szentgyörgymezőn kondul a harang
És hirtet édes, mézes égi jót...
A harangszóra torkos madarak
Otthagyják a gyümölcsöt s énekelnek.

Reszketve állok itt a pázsiton.
Mi kél ma bennem? Béke vagy vihar?
Földre szorít az Isten most, avagy
Égig ragad föl sugaraival?
Ó reggel, reggel! Szent. Csodálatos.
Ki az, ki rólad ékesen beszélhet?

Mert ilyen fényes, ennyire tüzes,
Mióta élek, nem volt még a nap.
Sohase szórt a szűz mezők fölé
Ennyi rubint és ennyi aranyat.
Mi is van hát ma? Ah, igen, tudom:
Szent Péter és szent Pál bolyong az égen.

Városi István

FODOR JÓZSEF:

NAGY ÁRNYAK

Alkonyodik; nagy árnyak esnek az
Útra; a friss, fájó és gyors tavasz
Hozza izgalmait: s fulva üget
A világ fölött a nagy Réműlet!
Ki tudja, hogy mi lesz a beborult
Holnapig; oh ember, ki nyomorult
Szívvel lesed, a napok arca mit
Hoz: didergesd még a jobb álmait.
Ezt a mai tavaszt úgy is milyen
Éjbe borítottad; fáj a szemem,
Ha nézem a virágot, a napok
Fényét; más nem bánt; hisz egyszer halok.
Oh, kik megöltétek a gyermeki
Tavaszt: lesz még föld, és isteni —
De másképpen kell, ha a zöld felett
Ringathat még nap embert s életet!

G. K. CHESTERTON:

VERSEK

ÜNNEP

Hirtelen megkergült a föld,
a lelkek játszadoztak.
„Ünnep!” — szólt Isten, s ördögök,
angyalok táncba fogtak.

Hegyre kúszott a tengerár
s felkurjantott az égre,
leosontak a csillagok
egy kis ölelkezésre.

Alma termett a lucfenyőn,
a ló a fákon fészkelte,
virág danázott a mezőn,
a nap meg nyugaton kelt.

Az egész teremtett világ
különös lázban égett
s a kérész-éltű lények is
integettek az égnek,

hol már a nagy Isten előtt
állt mind, aki csak boldog
s míg kedvesem kezét adá,
Isten „Ünnep”-et mondott.

A GYERMEKEK ÉNEKE

Miénk a föld napestig,
a parázs langy heve,
a hó, a fák és kedves
halott Bátyánk neve.

Őt már aranyba vésték
ravaszkodó nagyok;
mi meg csak elmeséljük,
amit reánk hagyott.

Nekik a Törvényt adta,
az imát és ígét;
velünk angyali módra
hancúroz a vidék.

Ó, ha itt maradt volna,
más lenne a világ,
a pap virágot szedne
és kaprot a király.

De egy napon elfogták
— oly vad volt mindahány —
a hegyre vitték Bátyánk
s meghalt szegény a Fán.

A CSONTVÁZ MONDJA:

A vizilég s a pöttynyi pinty
nem lehet már vidámabb, mint
én, aki itt fekszem kint,
virágok közt és nevetek.
... A legjobbról nem szólhat szám
barátim, mert a nagy talány,
a halál tréfa csak talán,
mit jó Királyunk rejteget.

AZ UTOLSÓ ÁLARC

Friss-zöld volt halovány ruhád,
barna hajad válladra omlott
s valami különös imát
mormolt a szám, egy régi gondot,

hogy én, ki láttam életed
szívérványszínű változását,
láthassam majd a végedet,
a kornak ezüstkoronáját:

fehér, liszttel hintett hajad
s édes arcod, mely olyan sápadt
a fátyol és álarc alatt
s szemed, mely már csak engem láthat.

Raics István fordítása

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

RAMUZ ÉS A PARASZTOK. *Tamási Aron* minden regénye elején vagy végén bejelenti, hogy az pedig, akiről most ír, a székelemek „látószeme” lesz, amolyan megváltó, szabadító. Tamási regényei azért mindig megmaradnak a mese, a mithikus valóság varázsában; a megváltásra, a szabadító harc leírására még sohasem került sor, de ez a regényről-regényre ismétlődő ígéret mégis jól jellemzi a magyar népies — parasztokról szóló — irodalom indítékait, politikai, harcos irányát. A magyar regény — részben tán a szociografiai divat hatása alatt is — a paraszti életet sohasem nézte önmagában, hanem leginkább osztályszempontból, más társadalmi rétegekkel való viszonylatában. A magyar parasztregegy leleplezni, „megrázni” akar, bűnökre mutat rá, önvádat igyekszik felkelteni. A szándék szép, de az állandó irányzatosság mégis unalmas műveket és rossz regényeket hozott létre s annál rosszabbakat, minél inkább hirdette írójuk javító és segítő szándékát s minél inkább elmerült a politikai ihletésű parasztiromantikában. Az igazán jó magyar parasztregegyek (Móricz, Tamási) éppen apolitikus voltak: lettek nagy alkotások: vagy a realista ábrázolás mélységével, vagy a mesés és mégis tragikus erdélyiséggel. De még bennük is megvannak a műfaj kialakulásának természetes örökségei, a parasztlátás közös és heterogén szempontú konvenciói.

Igy lehet, hogy külföldi parasztregegyek annyira az újság ízével, a soha nem látottnak, a másképpen — és mélyebben hitelesnek benyomásával hatnak ránk. Így *Ramuznak Gyergyai* pompás fordításában megjelent *Üldözött vad*-ja olyan, mint a reveláció. Mit revelál? Politikamentes parasztlátást és magyarázatlan parasztabrázólást. Ramuz parasztja „nem szegényedik sohasem pusztán gazdasági fogalommal”, nem a parasztnak a többi társadalmi osztályhoz való viszonya a regény tárgya. Parasztról és szenvedélyeiről szól az *Üldözött vad*, de nem lépi át a falu körét, nem tekintget semerre. Zárt világ ez, idegen alakok nem is kerülnek látókörünkbe. Ha a hősök küzdenek, egymással, magukkal, a sorssal van bajuk, de nem lázadók és nem elnyomottak. A regény nem törődik vele, hogy miért olyanok a falusiak, amilyenek, nem vádol senkit, még azt sem mondja meg, hogy a parasztnak milyeneknek kellene lenniük. Rajz ez a regény, metafizika, moralitás és politika nélkül. Rajz, súlyos és kemény ábrázolás. A fordító egyhelyütt „naiv helyrajz”-nak nevezi. Egyszerűség valóban van benne. De egyszerűsége nem hiányérzetet kelt, mint a mi őstehetségeinké, erős és hatalmas. Művészi egyszerűség.

Mert Ramuz művész. Nemcsak az emberlátás, a témateletgás módja reveláció, hanem ez a művész is új, írásmódja is szokatlan és csodálatos. A nyugateurópai regény formakalandjai után először visszaegyszerűsödést érzünk benne. Regényformája az egyszerű meséléshez hasonlít. A történet egyvonalú, tisztaszálú. Sem kitérések, sem lira, sem kifejezésbeli keresettség, fogások nincsenek benne. Költőisége, varázsa a tények, az egymástkövető események szerkesztésében van. Semmiséggel indul, — egy férfi előbb tér haza, mint számította s feleségét nem találja otthon. Aztán lavinaszerűen, drámai gyorsasággal s kikerülhetetlenséggel következik minden: a féltékenység, a gyermek halála, a gyilkosság. Az apró s tudatosan kicsinynek feltüntetett eseményeknek mély lelki utójátéka van.

A kicsinyes realitás Ramuz előadásában valami fantasztikus ízt kap, megsülyösödik. Csodálatos, ahogy *Jean-Luc* a felelősége lábnymait követi. A jelenet gyorsaságával, ki nem mondott következtetéseivel szívdobogtató, hasonlíthatatlan érzést kelt az olvasóban. Sűrített-ségükben az egymásra-zsúfolódó képek valahogy a mozi „képkapcsolásos” technikájára emlékeztetnek. Az alakok, egyszerűségükben, ösztöneikkel, fájdalommal, amit nem tudnak kimondani, óriássá nőnek. Ez a keveset analizáló s közvetlenül a cselekvést megjelenítő elbeszélőmód, mely a kozmikus világot is minduntalan bevonja a történetbe, a klasszikus művészettel rokon s — ahogy Gyergyai Albert remek tanulmánya is rámutat —, a bibliabeli pásztori és fejedelmi alakok hatalmas méreteit teremti újra. A stílus is ezt a monumentálisra való törekvést szolgálja. Van benne nehézkesség és monotonia, mesterséges nehézkesség és tudós egyhangúság, mely biblikus szélességével és görcsös erejével *Péguyt* és *Hans Grimm* írásait juttatja eszünkbe. A szép stílussal sokat „éltek vissza” korrunkban. A művészi stílus gyakran takart ürességet. *Ramuz* bizonyos értelemben ellene mond e szép stílusnak. Ha a legtöbb regény stílusa mellett megjegyzés nélkül mehetünk is el, nála fel kell figyelniünk erre a stílustagadásra, ami igazában csak látszólagos, mert tagadása nem a tudatlanok és dadogók tehetetlensége. *Ramuz* nem az östehetségekre hasonlít, azokra, akik szépen, ízléssel nem is tudnának írni. Hogy monotonitása s nehézkessége mennyire tudatos s hogy ismétléseiből, homályosságából, kezdetlegességéből micsoda stilbravurt tud teremteni, azt a kötetet záró *A cirkusz* című elbeszélés mutatja a legszebben.

Ez az erős és látszólagos regionalizmusa mellett is egyetemes művész nagy iránymutatója lehetne a magyar parasztregevénynek. Példa lehetne az igazi, a legirodalmibb, a tisztán irodalmi parasztlátásra.

Természetesen nem valószínű, hogy akik *Gionban* is fennakadtak a magasabbrendű művészetben, a politikátlan felfogáson és a hibákon, *Ramuzt* nagyobb megértéssel fogadnák, márcsak azért sem, mert az előszó vigyázatlanul elárulja, hogy Ramuz apja nem is volt paraszt. De ezért a meg-nem-értésért nem Ramuz felelős.

Lovass Gyula

MIHÁLY LÁSZLÓ:

A CAFFÉ GRECO-BAN

Az izzó napfény kinnreked és idebenn
a hús ívek alatt szobrokon, képeken
mélázok csendben el... Mind igazi nagyok,
akik itt jártak egyszer, s most felém ragyog
megbarnult képmásuk a falról. Itt beszélget
a sarokban egy fiatal pár s bennem éltet
kap furcsa áhítat és ahogy egyedül
a multba hullok: zsongón kérdést hegedül
nekem a hideg mozaik: Vajjon, mi főd be
utamnak végén, a feledés szürke vödre
fogad be, vagy jeges szüzen csillogva vár rám:
az arcomra a márvány?

Róma, 1937.

KÖNYVEK

ELVEK ÉS MŰVEK

CHOLNOKY JENŐ: KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR. (*Athenaeum.*) Eredeti, de minden ízében nagyszabású könyv. Régóta nélkülözünk egy olyan nagyobb munkát, amely teljes egészében bemutatta volna Körösi Csoma Sándor életét és célját. Elég hiánya volt az elmúlt évtizedeknek, hogy igen sok nagy magyart a feledés homályában hagyott, vagy ha meg is emlékezett róluk, meglegedett a romantikus megjegyzéssel, de nem hatolt a mélyre. Cholnoky Jenő Körösi Csoma Sándor életrajzában úgyszólván tökéletes művet kapunk. Kítűnő ötlet volt bemutatni a korszakot is, amelyben Körösi Csoma Sándor élt s ugyanakkor egy-két pillantást vetni Erdély és a székelyek történetére. Lépten-nyomon ugyanezzel a módszerrel találkozunk a könyvben. Körösi Csomát mindig belehelyezi az akkori helyzetbe és az olvasó számára pontos tájékoztatást ad a hős által megtett útvonal történelmi, földrajzi és politikai összefüggéseiről. Valóságos tárháza az ismereteknek így ez az életrajz azonfelül, hogy Körösi Csoma Sándor életének minden legkisebb részletével is megismerkedünk. A kiváló szerző és tudós professzor, akinek magának is vannak Körösi Csoma Sándorhoz hasonlítható érdemei, nem veszi rossz néven tőlünk, ha két kis megjegyzést teszünk. Az egyik: az olvasót néha zavarják, ha a multból visszarántja aktuális megjegyzéseivel; a másik: megértjük, hogy stilusra, azaz a stilus szépségére nem ügyelhet úgy, mint egy szépíró, azonban valakinek ezzel foglalkoznia kellett volna. Ezek csak szerény és igen halk megjegyzések, mert a könyv egyébként klasszikus olvasmánya lesz fiatalnak, öregnek egyaránt, s biztosan tudjuk, hogy azon könyvek közé fog tartozni, melyekre évtizedek múlva is hálával gondol vissza az ember. A nagy szeretet, ahogy Körösi Csoma Sándorról beszél, valóban olyan, mint egy testvér szeretete. Körösi Csoma Sándor alakjával kapcsolatban pedig éppen ezt várta minden magyar, hiszen őt az utókor a nagyot alkotó tragikus magyar zseniknek kijáró símogató szeretettel veszi körül.

JOÓ TIBOR: MÁTYÁS ÉS BIRODALMA. (*Athenaeum.*) Nem az első könyv Mátyás királyról, de egyike a legkitűnőbbeknek. Jó Tibor szintétikus tehetség. Láttuk ezt már a Magyar Nemzet-Eszmére és a hivatás tudatra vonatkozó kutatásaiból, ahol nem aprózódott el, hanem egy célra függesztvén tekintetét, valóban alapvetőt is alkotott. Ugyanaz a szintétikus tehetség nyilvánul meg Mátyás királyról szóló rövid tíz íves könyvében. Először bemutatja Magyarország állapotát a Mátyást megelőző időkben. Már az első mondat, amelyet a könyvében leírt, megragadja az olvasót. „Európánkat azok a barbár népek teremtették meg, amelyek egymástól függetlenül külön-külön támadták a gyengülő római birodalomra, s országait annak romjain alapították meg. Ezek megdöntötték az imperium hatalmát, de átvették kulturáját, az immár keresztény latinítást, anélkül azonban, hogy a magukét teljesen feladták volna.“ Ide helyezi a magyarságot is. „A magyarság ellenséggént jelent meg Európa kapuja előtt és tört be ide, elfoglalván a végső római

provinciák romjait. De a romokkal megszentelt föld hamar érez-
tette varázsát. A barbár népek vállalták az európai nemzetek hi-
vatását, Európa védelmét kifelé és befelé. Most ők építették fel
az egykori római limest, az ő nyelvükön a gyepűt, kelet felé
megőrizték a maguk és országuk függetlenségét, önállóságát nyug-
gat és dél felé." Ez a szempont seholsem annyira fontos, mint
éppen Mátyás király életének tárgyalásánál. Ezen a szemponton
át látjuk meg Mátyásnak királyi alakját, majd harcait a birodal-
om megvalósításáért, végül szép fejezet foglalkozik Mátyás, az
ember problémájával. „Hogy Mátyás öröksége elkallódott — írja
ebben a szép fejezetben — annak sajátos okait láttuk. Mátyás a
nemzet régi vezetőit nem tudta megnyerni, csak megtörni, az ál-
tala felemelt új emberek még kevésbé értették meg és elborította
agyukat a gazdátlanul rájuk szállt hatalom mámorára. De amíg élt,
rendelkezett a nemzet erőivel, s méltó utóda zökkenő nélkül foly-
tathatta volna művét... Mert Mátyás mindenekfelett uralkodó
volt... Ő nemcsak a korabeli Európa legjelentékenyebb egyéni-
sége, hanem minden idők legnagyobb uralkodója, akiről tipust le-
hetne mintázni." Jó Tiborra a legnagyobb dicséret az, hogy élvezet-
es, kitűnő stílusú könyvében ezt a tipust is megformálta Má-
tyásról. A könyvnek nagy sikere lesz.

SOMOGYI JÓZSEF: A FAJ. (*Athenaeum*.) Nem ez az első könyve
a tudós fiatal professzornak, amelyet a legnagyobb örömmel és
a legteljesebb elismeréssel fogadunk. Megírtuk már, *Tehetség és*
Eugénika című kitűnő könyvével kapcsolatban is, hogy Somogyi
József a legalkalmasabb arra, hogy a magyar közönségnek ebben
a kérdéskaoszban tökéletes eligazítást nyújtson. A *Tehetség és* *Euge-
nika* című könyve tulajdonképpen egy részletet tárgyal, de már
akkor kitért azokra a határkérdésekre, amelyeket most teljes
egészeben ki tudott fejteni. Mindenekelőtt a következőket kell
megállapítanunk. Aki ehhez a kérdéshez nyúl, annak tökéletesen
birtokában kell lennie az abszolút tudományos felkészültségnek,
másodsor pedig: olyan elfogulatlanul kell lennie, hogy semmitől
sem szabad magát befolyásoltatnia, s csak az igazságot, az igaz-
ságra való törekvést szabad tekintenie. Olyan kaosz uralkodik
ugyanis a faji kérdés tekintetében az egész világon és így Magyar-
országon is, hogy aki avatatlan kézzel vagy éppen propagandisz-
tikus élel nyúl ehhez a kérdéshez, az a zavart csak növeli. So-
mogyi József pedig olyan, hogy ahová csak nyúl, problémák világó-
sodnak meg, feleletet kapunk kérdésekre, köd oszlik el, s meg-
kapjuk azt a harmóniát, amelyre okvetlenül szükségünk van. Nem
akarunk részletesen belemenni a könyv ismertetésébe, mert a
könyvet csak dicsérni lehet és minden ismertetés fölösleges. El
kell olvasni. Biztos irányítú áll Somogyi József előtt. A tudomány
és az elfogulatlanság. Nem állít fel bizonyításra szoruló teóriákat,
hanem leszűrt és megállapított tételekre, tudományosan megállá-
pított tényekre alapítja minden állítását. Nem elfogult. Nincs
szüksége arra, hogy akár egyik, akár másik oldal kedvéért hazud-
jék, vagy hamisítson. Azáltal, hogy elfogulatlan, nem politikus.
Könyvét nem azért írta, — s ez látszik minden sorából, — hogy
egyik vagy másik politikai irányzatnál magának érdemeket sze-
rezzen, vagy egyik vagy másik politikai irányzat tételeit a tá-
massza. Magyar szempontból éppen ezért hallatlanul fontos a
könyve. Aki *Bartucz* Józsefnek a magyar fajra vonatkozó megállá-
pításait, kutatásait elolvassa és hozzáveszi Somogyi József könyvét,

tökéletes eligazítást nyer ebben a kérdésben. Ma, amikor a faji kérdés dominálni látszik szinte az egész világon, hallatlan nagy fontosságú, hogy a magyarság tisztában legyen vele, milyen álláspontot kell elfogadnia, hogy megvédhesse a maga külön-állását akár-honnan jövő kísérletekkel szemben. A könyv tulajdonképpen nem nagyon vitázik egyes divatos megállapításokkal, a tények, amelyeket felsorakoztat, maguk cáfolnak vagy erősítenek meg egyes véleményeket.

JUST BÉLA: MI EURÓPAIAK. (*Vigilia.*) Just Béla ebben a könyvében hét „európaít“ vonultat fel. Maritaint, Huizingát, Gabriel Marcelt, Hilaire Bellocot, Bernanost, Wustot és ... XII. Pius pápát. Az összeállítás mindenestre frappáns. Pápa és pszichológus, író és kritikus, filozófus és publicista mondják el véleményeiket a legkülönbözőbb kérdésekről. *Maritain* „A civilizáció alkonya“ c. tanulmányában civilizációnk átalakulásáról beszél. *Huizinga* a mai kultúra játékelemeit veszi boncolás alá és tesz frappáns megállapításokat. *Gabriel Marcel* tanulmányának címe *Hit és Hitellenség*, *Belloc*-é „Az ismeretlen Anglia“, *Bernanosé*: „Mi franciák“. *Wust* a nő metafizikai hivatásáról beszél és *XII. Pius* pápa Nagy Szent Albertet állítja elének példának. Amint látjuk, nemcsak a tanulmányok írói a legkülönbözőbbek és nemcsak a legkülönbözőbb nemzetekhez tartoznak, hanem a témák olyan sokfélék, hogy aki csak a tartalomjegyzéket nézi meg először, azt kérdezi, vajjon miért mi európaiak ennek a könyvnek a címe, és mit akar a kitűnő szerző ezekkel a tanulmányokkal mondani. A könyv elolvasása után azonban mindenki megtalálja a tanulmányokat összekötő fonalat. Vannak Európának mátlól és tegnaptól független, minden aktuálításon és háborún, minden viszályon felülálló örök értékei. Tudósok, költők és írók mióta Európa Európa, erről vitáznak, ezt építik, ezt egészítik. Megfoghatatlan és megmagyarázhatatlan, mert szavakkal nem lehet kifejezni, hogy miben áll. Ez az Európa egy szellem, amelyet az ember, a táj és az eszmék kölcsönös egymásra hatása alakított ki évszázadokon keresztül. Sem a táj, sem a kereszténység, sem a különböző fajok, sem a latinítás nélkül létre nem jött volna. Ez a kis könyv az európai lelkiismeret e fáklyavivőinek tanulmányain keresztül pillanatnyi izelítőt ad az európai szellemből és oda vezet bennünket az európai értékek gyökeréhez. A kiválasztás szerencsés volt. A tanulmányok érdekesek, problematikusak, helyeslést és vitát váltanak ki. Ami a legfontosabb, hogy mindenkit gondolkodóra készítetnek. Szép feladat volt *Just Bélától* egy pillanatra megállítani örült rohanásában az embert, hogy csak néhány pillanatra is figyeljen fel ezen tanulmányokon keresztül arra, mi forog kockán a mai Európában. Külön meg kell emlékezni *Just Bélának*, a fordítónak elsőrangú stílusáról.

A.

VERSEK

ÚJ VERSKÖTETEK. Nyolc kötet vers van a kezünkben. Tizenkilenc költő versei. Nem válogattuk össze ezeket a könyveket, találomra gyűltek össze az utolsó félesztendő terméséből. Mégis önként adódik, hogy mindet együtt ismertessük.

Mind a tizenkilenc költő egyazon kornak gyermeke; azonos fel-

fogásúak, izlésűek. Mi jellemzi őket általában? A lehangolás, Furcsa megállapítás ez, ha meggondoljuk, hogy legtöbbjük még innen van a 30-on. Mégis úgy van.

Lázás kor lázas költője volt *Petőfi*. A meteor elvillant és elvakult epigonjai még negyedszázadig utána duhajkodtak az irodalomban, mígnem valósággal emléktelenül tűntek el. Helyüket az az írói csoport foglalta el, melyet az irodalomtörténet Arany János iskolájának nevez. Talán nem voltak „iskola” — semmi esetre sem abban az értelemben, mint Petőfi iskolája. Kortársak voltak, egyazon kijózanodott kornak emberei, akik a magyar népi költészet eredményeit nyugati hatásokkal párosították.

Ugyanígy zivataros idők hangja volt *Ady* Endre is. Kortársainak és ifjabb epigonjainak vad hejehujája még fülünkben cseng. Jó negyedszázadig tombolt költészetünkben a forma és tartalom vad dárídója. Hova lett? Hol vannak zászlóhordozói?... A ma oly divatos francia költővel mondhatjuk el róluk: Hová lett a tavalyi hő? (Pedig kemény tél volt!)

Napjaink költőinél ugyanazt a folyamatot tapasztaljuk, mint *Arany* iskolájánál. (Talán túlzás lenne őket Babits-iskolának nevezni...) Mikor ők a magyar nyelv és irodalom messze eredt folyamának vizét isszák, abban már együtt izlelik *Balassa*, *Zrinyi*, *Arany*, *Petőfi* patakját *Ady* forrásával; elvegyült benne. Ma már *Ady* is irodalmi múlt, mint a többi nagyok. Új költőink a lehangolás józan idejét képviselik.

Az időmúlás, a fejlődés természetes következménye ez. Ezek a költők jobbára mégis úgy érzik, hogy állásfoglalásuk magyarázatra, esetleg mentségre szorul. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy némely verskötetnél szereplő, önméltató elő- vagy utóhangot szívesen elengednénk. Ezt bízzák a költők az utókorra — és ránk. Ugyancsak kifogásoljuk a szerzők már megjelent műveinek túlzott harsonázását; nem illik ez a verskötet szentségéhez!...) Pl.:

„Mi, legújabb nemzedék, akik ma indulunk, törődünk a verssel. Tudjuk, hogy a vers lélek és a lélek halhatatlan. Tiszteljük a formát...” (Új Auróra. Fiatal költők antológiája.)

„Az olvasó... megtalálja költészetének sajátos egyéni és a néplelekből táplálkozó ízét, az egészséges magyar szemléletet és gondolkodást, amely a Petőfi és Arany által képviselt szellemnek és irodalmi irányynak továbbfejlesztése.” (Bözdödi György előszava Szabódi kötetéhez.)

Ezek a nyilatkozatok jellemzők a kijózanodott kor tudatos művészeire. De éppen ez a tudatosság fájdalmas kérdést indít fel bennünk: Vajjon ennek a saját veszébe rohanó, lázas kornak hangja-e ez a józan költészet? A kötetekben megnyilvánuló művészi öntudat, verskultúra, finomság azt mutatja-e, hogy korunk nem is olyan rossz, vagy jobb időket enged-e remélnünk?... A költő népének, korának hangja. Így tudom. De vajjon, ma is így van-e még? Van-e még ennek a kornak finom dala? Vagy csak a sportpályák üvöltése, a sportlapok edzésről, mérkőzésről, kupáról szóló dadogásai, gépek zakatolása, vagy a legjobb esetben társadalompolitikai viták zaja tölti be a világot? Korunknak hangjai ezek a költők még, vagy csak maguknak és egymásnak éneklő szelid, magányos lelkek?

*Lelkünkben szakadt versek;
Kis csapat, veszett Halálbrigád.
„Uram, kegyelmezz nekik, —
Köröttünk sötét a világ.*

Igy ír egyik költőnk, *Körösényi Vilmos* és én szeretnék vele vitába szállni, megnyugtató feletet adni; de a szomszédban éppen megszólal a rádió és a legújabb háborús rekordokat harsogja...

Nézzük betűrend szerint, sorra a könyveket:

Anthologia az első: *ÚJ AURORA. FIATAL KÖLTŐK ANTHOLÓGIÁJA. (Cserépfalvi, 1940.)* Tizenkét költő sorakozik lapjain. Három 26 éves, kettő 18, a többi e két korhatár közt. Istenem, mi lett volna tizenöt-húsz évvel ezelőtt ilyen gyűjteményben! Ady-epigonizmus fülsértő rikácsolása, vagy a kivénuült Petőfi-Arany-epigonizmus pirosította volna magát benne fiatalra — Ezek a fiatalok azonban így mutatkoznak be: „Semmit se kívánunk jobban mi sem, mint megmutatni, mások vagyunk, mint az előttünkjárók... Allítjuk, hogy a vers nem arra való, hogy szociális forradalmat készítsenek vele elő... A hírlaptól az essayig minden műfaj a szociológusok rendelkezésére áll; miért törnek be hát a vers szent és sérthetetlen birodalmába?” A vers külső megjelenési formájáról szóló vallomásukat fentebb idéztük.

Az anthologia természete, hogy csak szemelvényt nyújt s így a költők élvezése és megítélése is csak hézagos lehet.

Ifj. *Ambrózy Ágoston* finom verseiben az egyén, a természet, a mindenség harmóniájának kész költőjeként tűnik fel.

Devecseri Gábor — az antikok kitűnő műfordítója — tán verseny-társ nélkül áll a mai fiatalok közt az antik formák virtuóz-kezelésében. A görög-római authorok jegyzetes kiadásain edződve, mondanivalóit, reminiscenciáit szinte csak célozgatva, alig érintve zsúfolja nagy technikát igazoló szakaszaiba.

Sir Éva tizennyolc esztendő s iskoláslányka. Nincsenek és nem is lehetnek még nagy mondanivalói. Bájos verseinek üde hangjára mégis fel kell figyelnünk.

Végh György meleg, szeretetreméltó lírikus. Tiszta ifjúsága, elhalt édesanyja iránti szeretete kristályos versekben talál megnyilatkozást.

Hadd jegyezzük fel a kötetben szereplő többi fiatal költő nevét: *Bárány Tamás, M. Fodor László, Karinthy Gábor, Körösényi Vilmos, Mészáros László, Somlyó György* és *Tamás Tihamér. Hegedűs Tiborral* alább külön foglalkozunk.

GY. CZIKLE VALÉRIA: TRIOLETTEK. (Budapest, 1940.) A fi-nomkiállítású kötet tartalma megfelel címének. Csupa triolettet tartalmaz, számszerint 269-et s ezzel irodalmunkban nemcsak a legnagyobb számú triolett-termés, de az egyetlen ilyenfajta kötet is. Magyar triolett eddig kevés íródott s a költő kulturájára vall, hogy ezt a hiányt pótolni akarja. Kisfaludy Károlynál jelentkezik először a magyar triolett, bizonyára nem az eredeti francia, hanem német romantikus minták után. Ezeknek a romantikusoknak buzgó követője, *Kerényi Frigyes* szintén írt trioletteket — furcsa ellentét! — Petőfihez intézve. Újabbán *Petri Mór*nál találkozunk ezzel a formával. — Irodalmunkban a trubadurság és a mester-dalnokság raffinált formajátéka mindig hiányzott. A 16—18. század kegyes énekszerzőinek változatos strófái tartalom és alak szempontjából egyaránt olyan darabosak voltak, hogy inkább elriasztó-lag, mint sem hogy serkentőleg hathattak volna költészetünkre. Idegen dallamok jármába fogták a magyar szót; többnyire ezt tette egyetlen költő-követőjük, *Amade* is. A magyar fül nem bírja el a sok cifraságot; gyökeres, igazi verselés volt és marad a hangsúlyos,

rimes vers. Ezt a tételt frappánsan bizonyítja irodalmunk történetében a deákosok, németesek, franciások leglelkesebb és értékes munkájának közepette „Himfy szerelmei“-nek mindent felülmúló sikere.

A Czikle Valéria kötetében levő szilaj és őszinte versek felvetik az eredetiség kérdését. Hiszen a költőnk túlnyomórészt mindenkor a férfiköltészet reminiszenciáinál rekedtek meg. Kevesekről mondhatjuk el: Ez igazi asszonyi költészet!

Nő és férfiíró közti különbségről volna egy bizonyíthatatlan, egyéni megjegyzésem: Regényíróknál, férfiaknál mindig megjelenítve látom az ábrázolt nőket, férfiakat. Az én férfiszemmel. Soha regényíróknél ezt nem éreztem. (Sandot kivéve!) Az írónők műveinek nőalakjai számunkra titokzatos indulatszövevényből állanak; külalakjuk a leírás alapján alig érzékelhető. A férfiak meg éppenséggel láthatatlanok számomra. Az az érzésem, hogy a nők a férfit is érthetetlen, állatias lénynek látják, akinek külalakjából csak jellegzetes testi sajátságokat látnak meg, többnyire a koponyaalkatát. Vajjon, a nők hogyan látják a férfiak megjelenítette nőket? Létezik-e ezen a téren relativitás?

Meggyőződés, hogy férfi és nő másképpen látják a világot s benne önmagukat. A külön lelkevilágnak megfelelően, másképpen ír mind a kettő. Ha lehetne írónőket nevelni, akik világlátásukban férfikönyvet nem olvastak, bizonyára az ilyen elképzelhetetlen és megvalósíthatatlan kísérlet riktóvá tenné a különbözőséget. Nézetünket a Triolettek szerzőjének könyve is támogatja, mely sajátos, sokszínű hangjával igazi nőt és igazi költőt tár elénk.

HEGEDÜS ZOLTÁN: AZ ÖRÖK DOKK FÖLÖTT. (*Versek. Budapest, 1939.*) Kissé mesterkéltnél könyvcím alatt gyűjti össze a fiatal költők egyik legfigyelemreméltóbbja verseit. Csendélet, misztikum, szegénység, haza, szerelem tömör, kifejező nyelven, magától értetődő verseléssel szólalnak meg. A vers lelke és kötőse nála szerencsés egységge olvad. A Vigilia olvasói eléggé ismerik Hegedűs Zoltán írásait, így csak néhány versének felsorolására szorítkozunk: Monostor-út 65., Szerelem, Eszter a tóban, Esti sétán, Kötődés, Vázlat.

MARCONNAY TIBOR: ÚJ NAP. (*A költő hetedik kötete. 100 új vers. Pécs 1940.*) Első pillantásra kifogásolnunk kell a kissé riktó plakátszerű fedő- és címlapot. S ez nem véletlen. Összefügg a költő jószándékú szertelenségével. Nem várja meg, míg eszméi verssé kristályosodnak, sőt már azokat az írásait is, melyeken alig száradt meg a tinta, kötetben bocsájtja közre. Tán éppen ezért legsikerültebbek szonettjei — kitűnően műveli ezt az erősen kötött versalakot — melyekben a forma kényszeríti tömörségre. A romantikus *Rückert* iramára és termékenységére emlékeztet Marconnay. Nem tudjuk, ismeri-e *Rückert* „Geharnischte Sonette“ c. kötetét, de harcias szonettjei tekintetében meg kell említenünk ezt a lelki rokonságot; hiszen a szonett másoknál mindig gyöngéd érzések megjelenítési formája. Marconnaynál is a forró, szerelmi szonettek szeretjük legjobban.

MÁTYÁS FERENC: ELEVEN KOPORSÓK. (*Kispest, 1940.*) A fiatal költő verseinek harmadik kis füzeté. Hangjából őstehetség szerű jelenségnek érezzük. A modern magyar líra ismeretében, becsületes, egyszerű szóval ír. „A költőnek nincs sok szava már ebben a

világban, mert a szépet meg az érzést ledöfték a szuronyok s az üres, lélektelen proféták szavaitól hangos mindenfelé a levegő...“ írja panaszosan Megjegyzésében. Könyvecskéje teljes jövedelmét a finnek megsegítésére ajánlja fel.

SZABÉDI LÁSZLÓ: ALKOTÓ SZEGÉNYSÉG. (*Versek. Bolyai Akadémia.*) A kötet előszavában Bözödi György az előző erdélyi írónemzedék transzszilvanizmusát bírálja. Ezzel szemben Szabódi, erdélyi költő létére, nem keres semmiféle provincialista eredetieskedést; erdélyisége, nevezetesen székelysége legfeljebb önkéntelenül ad izz, színt írásainak. A költő józangondolkodású, viágosbeszédű. „Rózsafa“ c. dalát és „Alkotó szegénység“ c. meleg, finomhangú szonettjét örömmel olvastuk. Általában azonban e kötete alapján az a nézetünk, hogy józansága nem predestinálja lirára. Ezzel szemben kimondottan maradandó irodalmi értéket jelentenek elbeszélő költeményei. „A szabódi hegy alatt“, „A szabódi zsoldár“ c. valóságos székely népballadait nem szabad kihagyni ezentúl a magyar költői antológiákból. „Kelen Péter“ verses novellája, a vidéki magyar kispolgárság szerető-humoros rajzával gazdagítja ezt a kevesek által művelt műfajt. A lírai költészet özőnében oly ritka az epikus tehetség; kívánjuk, vajha Szabódi László ilyen irányú munkával jegyeznél fel nevét az irodalomtörténetben. — Műfordításai méltók verselési készségéhez, kifejezésbeli erejéhez.

TOLDALAGHY PÁL: IM ÜDVÖZÖLLEK. (*Versek. Genius.*) 32 oldalas füzet. Örömmel olvastuk minden sorát. Véletlen, de jól van úgy, hogy Szabódi és Toldalaghy a betűrend szerint is egymás mellé kerültek. Amilyen jeles epikus az előbbi, olyan jeles lírikus Toldalaghy. A felsoroltak közül egyedül Hegedűs Zoltán veheti fel vele a versenyt. Toldalaghy Pál kis versesgyűjteményét a nagy műgond, költői felelősségérzés jellemzi. Minden darabja kifinomult művészi munka. Lírai költeményt ábrázolni, leírni lehetetlen feladat s ezért magyarázat helyett Toldalaghy olvasására kell utasítanunk az érdeklődőt. Lírikus ő minden ízében; leíró költeményeinek sűrített alanyiséga bizonyítja ezt a legnyomatékosabban, mondhatnók: klasszikusan.

TOMPA LÁSZLÓ: HOL VAGY EMBER? (*Versek. Erdélyi Szépmíves Céh, 1940.*) Nyelve, versalakjai ahhoz a nemzedékhez tartozónak mutatják, melyre még jobban hatott Arany, mint Ady. Nem széleskörű alanyi költő. Családias érzés, természetszeretet az uralgó hangja. Szépek, említésreméltók különösen: „Befagyott réven“, „Egy emeleti ablak mögül“ c. versei. Elvonult, szelid lélek, aki borzadva néz ki a mai világba. „Mind menetelünk“ c. verséből idézzük:

*Dobpergés, kürtjel, harsány és rekedt
vezéri szavak, lázas tömegek.*

*Vörös ing, barna, kék s többféle más --
Csak a fehér már szinte lázadás.*

*Mikor mindenki farkasként üvölt,
A báránynak rossz hely megint a föld.*

*... Az ember ma vagy tömeg, vagy vezér, --
Más nem lehetsz, vagy léted kész veszély.*

*Plakátok közlik a parancsokat:
Gyűllönni kit kell s hinni mit szabad...*

*Ma gyűllölik a szelidség szavát, --
Bölcs bírdalattal hallgass, meg ne járd!*

Ezzel hát be is fejezzük az eredeti verseskötetek ismertetését. Két kötet van még hátra: Műfordítások.

MAI ROMÁN KÖLTŐK. LIRAI ANTOLÓGIA. *Szemlér Ferenc fordításai. Budapest, 1940.* A Vajda János Társaság *Flora Mundi* című értékes műfordítás sorozatában jelent meg. Erdemes munka minden antológia-fordítás, mellyel idegen irodalmakat, idegen népek szellemi világát ismerhetjük meg. Kétszerte érdemes, ha a Dunamedence népeinek szellemi közeledését szolgálja. Hiszen egymás mellett lakunk; jó viszonyban — rossz viszonyban, mégis csak egymás mellé láncolt a sors, a történelem: Ismerjük meg egymást. Mégis csodásan kevés történt ezen a téren. Román irodalmi viszonylatban a Kisfaludy Társaság 1877-ben megjelent népdalgyűjteménye után csak 1909-ben jelent meg magyar nyelven román verskötet: *Román költőkől, Brán Lőrinc és Révai Károly fordításai. Nagybánya.* Az első, mely a román műköltészetet, az első nemzedéket ismertette s az egyetlen, mely magyarul román elbeszélő költeményeket is tartalmaz. A világháború után *Fekete Tivadar: Szerelmes kert.* Modern román költők antológiája. Arad, 1924., valamint a Klasszikus kert c. kötetei csak lirát adnak, szépen, de sok szabadsággal. G. Bacovia: Pasztell c. költeménye nála is, Szemlélnél is megtalálható; ez illusztrálja fordítói szempontjaik különbözőségét. Octavian Goga: Minálunk c. verse Brán Lőrincnél is megvan, de messze mögötte marad Szemlér fordításának. Szemlér Ferenc a román költészet második nemzedékét szólaltatja meg, tizenöt költőt negyvenyolc versben. Modern költők, kiknél a szavak muzsikájának gyakran a tartalomnál is több szerepe van; a fordítónak nehéz dolga volt, mellyel emberül megbirkózott s komoly munkával el is érte kitűzött célját.

ÉSZAKI FÉNY. MŰFORDÍTÁSOK FINNBŐL. (*La Fontaine Irodalmi Társaság kiadása.*) 1912-ben adott először finn műköltészeti antológiát Bán Aladár az Olcsó Könyvtár füzetek közt. A jelen kötet kollektív munka: Bán Aladár, Faragó József, Képes Géza, Párkányi Norbert, Somkuti, Szinnyei József, Vikár Béla fordításait tartalmazza. Tartalmaz régebbi költőket is, főképpen azonban az újak és legújabbak ismertetését szolgálja. Szinnyei 1882-ben már megjelent néhány fordításának felvétele kegyeleti aktus, nem szolgálja a kötet értékét. Kedves meglepetés Faragó József, aki népies és tájszólási verseket megkapó eredetiséggel, magyarsággal ad vissza. Vikár Béla, a mai finnisták doyenja, a Kalevalából ismert, kemény hangon szólaltat meg régebbi dalokat. Száz vers tanúsítja számunkra ismét, hogy a kis finn testvérnemzet nemcsak a harc mezején, a sportpályán, de kiváltképpen a szellemi verseny terén is nagy és megbecsülést, szeretetet érdemel.

Geréb László

JUHÁSZ VILMOS: NYERSANYAGHABORÚ. Egyedülálló munka a hasznos és aktuális nyersanyagbirodalomban. Nemcsak a világ legfontosabb nyersanyagainak és energiáinak termelését és fogyasztását, az egyes országok közötti megoszlását stb. mutatja be, szóval nem csupa grafikon és statisztika, hanem történelem is. Fantasztikus és kalandos történelem, az egyes nyersanyagok története, s ezek mögött természetesen: az emberi „nyersanyagelvű“ kultúra története is. De nem ezért egyedülálló. A szerző látásmódja és előadásmódja az, ami kiemeli művét a hasonló munkák közül. A szintetikus látás-

mód, mely szerves egységbe fogja össze korszakok és földrészek gazdasági élettartalmát, s a nagyon intelligens, tehát egyszerű és rokonszenves stílus, amely tanárkodás nélkül és észrevétlenül a szellem egy olyan kilátótornyába vezet, ahonnan — mondhatnánk — a kultúrtörténelem sokfelvonásos drámájának „elgondolását“, kompozícióját és cselekményének logikus menetét látjuk.

Hanem, hogy rosszat is mondjunk: ez a könyv brutálisan gondolkodásra kényszeríti az embert. A 400 oldalon persze egyetlen sor sincs, amely filozofálna, a szerző egy pillanatra se hagyja el a nyersanyag-fundamentumot és nem ad mást, mint cselekményt, számot és tényeket, azonban nem tehet arról, hogy exakt eredményei tulajdonképpen meredek premisszák, amelyekről az olvasó menthetlenül a konklúzióig zuhan.

Mint ahogy a pillangó száll virágról-virágra, úgy látjuk e lapokon aaz embert nyersanyagtól nyersanyagig loholni, amíg el nem éri a nyersanyagbőségnak mai undorítóan magas csúcsát. A nyersanyag démonja vonzotta-e a jámbor embert, vagy az ember demónisága a jámbor nyersanyagot? A tények talán megfelelnek rá... majd egyszer. Látjuk a homo sapienst a kőkorszaktól kezdve, amikor néhány fügefalevéllel a dereka körül, s csupán egy kőbaltával a vállán, bandukolt az életharcba és nem volt más segítőtársa, csak a kutya, s követjük egészen a mai kulturfokig, amikor már húszmázsás légitorpedóval, gépmadáron suhan a háborúba és gépszörnyek lőerőmilliárdjai segítik. (Sőt meglehet, hogy az Ördög is.) *Juhász Vilmos* színesen és plasztikusan szemlélteti ezt a rohamosan kiszélesedő folyamatot. Például mennyi gyapjú, gyapot, len, kender, selyem, bőr, prém kell ma a hajdani fügefalevél helyett! És minden kevés, mert évente még 50 millió tonna műselyem is elfogy. És mennyi szél-, víz-, gáz-, hő- és napenergia kell ahhoz, hogy kutyánkká tegyük a gépet, mely csak villanyból évi 424 milliárd kw-órát zabál meg a Föld energiakészletéből! Ugy látszik, ennek a kultúrának akkor ér majd a végére az ember, ha már semmi se lesz neki elég, s ha a nyersanyagháborúban végül már ő maga is nyersanyaggá vált. Akkor aztán jöhet az új kultúra és a nyersanyagbéke, amikor majd szellemi értékekért folyik a magasztos háború.

A *Nyersanyagháború* gondolkodóba fog ejteni minden olvasót. De minden olvasó úgy fogja érezni, hogy ha gondolatai e könyv adatainak: masszív gránittömbjein indulnak el a konzekvenciák felé, akkor nem gondolhat a „levegőbe.“

F. B.

SZENT PÁL, AZ IRÓ

I.

Görögül olvasva őt feltűnik az erőszak, amellyel a görög nyelv anyagába és szerkezetébe markol. Lángeszű erőszak. Az a görögség, melyen ő beszél, nem az alexandriai akadémikusok csiszolt és arányos, már szinte valószínűtlen klasszicitása, de nem is egészen a Földközi Tenger nagyvárosainak zavaros, eltorzult és pongyola görögje, a kojné, a barbár görög köznyelv, amelyen a Balkán epirotái és makedonjai, a kisázsiai törzsek s a szírek, arabok, északafrikaiak beszéltek görögül. Szent Pál nyelve ennek egy műveltebb, s a szóanyaga és a nyelvtan kezelésében öntudatosabb változata, noha nyersanyaga kétségtelenül a kojné. A levélfíró: hellénizált zsidó városban született s a görög nemcsak afféle kifelé forduló második anyanyelve lehetett, hanem *tanult is* görögül, noha tatán csak afféle vidéki rétor iskolájában, ám leveleinek görög mondatai alatt a héber mondatszerkezet húzódik meg, a gondolkodás és a képzetalkotás zsidó ritmusa, de mégis ezekből a mondatokból: egy roppant nyelvtelentő géniusz parancsoló ereje árad.

E levelekben van valami hatalmas türelmetlenség, gyorsaság és hajszoltság. Egész hanglejtésük elárulja, hogy diktált levelek: a mondatok hosszúak, az asszociációk egymásba fonódók, de a hatás közvetlen és azonnali; *léggör* teremődik az olvasó és az író között már az első soroktól kezdve és tart az utolsóig s közben állandóan az élőbeszéd hangján hullámszik a mondanivaló. Egy vakmerőnek ható hasonlattal: Szent Pál levelei majdnem úgy hatnak, mint valami gyarlón gyorsírásba vett és onnét még hibásabban áttett szöveg. Aki a betűket írta, aligha tudta követni a heves és türelmetlen diktálót, és a diktálónak mintha alig lett volna türelme betűről-betűre úgy nézni át és tisztázni át a szöveget, hogy eleve saját magának filológusává lett időnek előtte. Pedig ezekből a levelekből sarjadtak fel az első teológiák és ezek a levelek az első keresztény nemzedék történetének az Evangéliumok és az Apostolok Cselekedetei mellett a legfontosabb dokumentumai. Századok és agyvelők vizsgálták át és tették mérlegre minden szavát, hozták pontos összevetésekbe egymással és a tényekkel. Erdemes-e az eredeti görög betűsorokban átfutni újra olyan embernek, aki maga sem nem teológus, sem nem filológusa a Szentírásnak?

Bizonytal igen. Szent Pál, ha valami volt, bizonyos értelemben mégiscsak író is. Író, akinek tudatosan vagy öntudatlanul: nyelvi anyagot kell kezelnie, mondatokká öntenie, a mondanivalónak bizonyos egymásutánt kell adnia, — s olyan fogalmakat is kifejeznie, mint amilyenek a megváltás, a kegyelem, a Krisztusra vonatkozó teológia elemei, a bűn, a szentségek; és mindezt nem a teológiai rendszeralkotó eszközeivel fejezi ki, hanem az író módján: képpel, magát a konkrét valóságot ragadva meg, s azt körülírva, körüljárva többször és többször s újra és újra.

„Van u. n. külső kegyelem is“ — írná például egy vázlatos teológiai rendszer. Mondjuk: milyen könnyen megtörténhetnék,

hogy én magam pogány is lehetnék; az afrikai őserdők vadságában élő néger; vagy kínai, szennyes és ősi városokban, amelyek oly régiek és piszkosak mint maga a Bűn... Azonban keresztény vagyok és hogy annak születtem, az már maga is kegyelem; ez az u. n. *gratia externa*. A kegyelemtanra vonatkozó dogmatikák itt kitűnő és remek munkát végeznek ma, a *gratia externa* elemzésénél és tisztázásánál. De mi hallgassuk meg róla Szent Pált, aki így kiált, íme így kiált messze Efezusba: „Mi is mindnyájan a pogányok közé tartoztunk egykor... de Isten, aki gazdag az irgalmasságban... életre keltett... hogy megmutassa... kegyelmének bőséges gazdagságát. Mert *kegyelemből* üdvözlöttek a hit által és nem magatoktól.“ (Ef. II. 3—8.) — Majd „Krisztus nélkül voltatok, idegenek voltatok... kívül állottatok, az ígért szövetség reménye és Isten nélkül voltatok ezen a világon...“ (Ef. II. 2—13.) De: „...“, most már nem vagytok idegenek és jövevények, hanem a szentek polgártársai, az Isten házanépe, az Apostolok és Próféták alapján rakott épület, amelynek szegletköve maga Jézus Krisztus.“ (Ef. II. 19—20.)

Hány oldalról megkísérli körülírni és körülmutogatni a maga konkrét valóságában azt, amit ki akar fejteni; hogy kegyelmi, *ajándék* már maga az is, hogy kívül lehettek: „kegyelemből üdvözlöttek a hit által“, ezerötyszáz év múlva Kálvin, a noyoni jogi egyetem hallgatója, a dilettáns teológizáló és a Szentírás görög szövegének új felfedezésekre éhes filológusa arra fogja vetni a hangsúlyt: „a *hit* által“; s az összefüggéseiből kiragadott tételek, mint valami önmagában érvényes paragrafushoz hozzá csatolja majd a rómaiakhoz írt levél egyik mondatát, mely arról szól, hogy mennyire kell örülniök külön-külön és személy szerint a keresztényeknek, hogy ők azok, hogy keresztények, hogy mennyire el kell tenniük ennek áhítatával és öntudatával. Az apostol arról szól, mekkora ajándék az üdvörténet legnagyobb eseményében részt venni, első keresztény nemzedéknek lenni; Kálvin az eleve elrendelést elemzi ki, fiatal és türelmetlen diadalitassággal. Nem értette Szent Pált, az *iról*, nem érthette meg a *teológust* sem!

II.

Mint minden törékeny egészségű ideges és jelentéktelen külsejű ember: ő is hihetetlenül munkabíró volt, nem tudott másnak és másban élni csak munkájában és munkájának. Ezt maga mondja leveleiben, hiszen nem egyben panaszkodik egészségi állapota miatt, néha jelzi is, hogy hol gyötrik őt a fájdalmak. Belgyógyászok és ideggyógyászok kísérleteztek azért, hogy leveleinek ezen részei alapján meghatározzák: mellének, gyomrának és beleinek tájékán villámló fájdalmak természetét: vajjon szívbeteg volt-e, vagy tüdőbeteg; az epéje volt-e beteg, vagy a veséje, tűnődnek idegzeti alkattán: milyen természetű egyéniség volt, schizothyn vagy schyzoid, temperamentuma szerint szangvinikus vagy kolerikus természetű, vagy egyenesen melankólikus. Számít ez valamit?

Mi az, ami leveleiből első vonásként élénk ugrik? Már róla, saját magáról. Mindenekelőtt maga az öntudata! Nézzük csak Rómában írt levelei idején!

A levélíró ekkor 60-ik éve felé van, abban az időben, amikor már kezdenek megrokkanni az emberi test erői. Rómában van, hozzá börtönben: fogoly — időnként láncok között — egy parányi cellában, amit kusza mécsfény világít meg. Fogoly, római keresztények tartják el, zsidó-keresztények, akik hallottak róla és hisznek neki.

Mögötte tengernyi út: gyermekkorának köddé vált tájai a kicsiny Tarzusz körül, a jeruzsálemi ifjúság Hille lábainál, a jeruzsálemi templom tudorai között, a minden bizonnyal Tarzuszba is kiszárlongó hírek a fellépett Názáretiről, utána pedig híveinek üldözése.

Vajjon, mi volt az ok, ami őt elválasztotta Jézustól, mialatt talán még közelébe sem került életében? Ki tudja. Azt se lehet tudni, hogy mi volt az a tényező, amely pedig később arra vitte, hogy beálljon az első keresztények üldözői közé. Nem volt templomhoz tartozó pap, nem volt a zsidó hitvallási szervezet közigazgatási hivatalnok, az üldözésben való részvétel az ő részéről csak egyéni buzgalom lehetett. De ő „farizeus“ volt, és: „farizeusok fia“. Az, amit későbbi jeruzsálemi beszédében olyan büszkén említ a társadalmi származástudat, képzettségbeli rangtudat volt, de valószínűleg egyúttal politikai érzület is. Különös karrier vár az ifjú politikusra, aki a poroszlok ruháit őrizte, míg azok agyonkövezték Istvánt, azt, aki a fiatalság és a szépség és a nagystílusú szónok jegeit viselte magán az Apostolok megbízottjai sorában, a farizeusok számára és egy kiszámíthatatlan célkitűzésekkel dolgozó mozgalom hőmpolygó árján át mosták el a tömegeket a farizeus-párt politikai befolyása alól, amely csak alkalomra várt, hogy a nemzeti függetlenségért, az önálló s újra nagy Zsidóorszáért harcba induljon. Velük harcolt a Tarzusi is. Azután következik Damaszkusz, váratlan fordulat; a városban, ahová csak keresztényeket kutatni és keresztényeket üldözni ment, maradt teljes három évig. Itt Damaszkusz környékén hirdeti a kereszténységet, arabok között. Milyen sikerrel, bizonytalan. Kérdés, nem ment volna-e neki a bizonytalan Ázsiának, ha térítő útja sikerei tovább csalogatják. A sivatagi arab lélek azonban valószínűleg ép oly keményen elzárult Krisztus elől, mint ma. A nagyobb működés vágya viszi Jeruzsálembe. Ott „vetekszik az apostolokkal“; a lángeszű, megtért, a maga egyetemi képzettségével azonnal az alapkérdést feszegetve, amelyek alapkérdésekké válnak minden teológiának és amelyek a szerény képzettségű galileai halászkok előtt, bizonyára még csak ködként derengtek. Azután elindul az első nagy térítő útra: „Feltámadott“! hirdeti az antiochiai zsidóknak a bizonyágtételt „és ettől kezdve ez lesz az érve, a feltámadás. A bizonyágtétel arról, hogy Jézus Krisztus az igazi Megváltó. Beszédei, amiket ekkor mond, a maguk gondolatmenetével frissen jelzik azokat az élményeket, amelyekkel Jézus maga körül felrázta Judeát és Galileát. Tömör foglalatai a későbbi dogmatikának. S az útja türelmetlen: végigmenni a zsinagógákon. Feloldani a régi törvényt. Nemzete történelmének végzetes felfria lesz ő: különállásukat beleoldja a kereszténységbe.

Ime, aki ezeket a leveleket írta, egyetlen egy csepp volt a fajoknak és a népeknek a Földközi Tenger körül kavargó áradatában, útjai közben ott tanyázott mediterrán nagyvárosok proletárnegyedében, ókori bérkaszárnnyákban, afféle apró kis emeleti üregekben lakhatott, forró, ablaktalan zugokban és onnét írta leveleit. S mégis egy uralkodó szuverénitásával.

Tökéletesen hiányzik belőle az extázis formátlan dadogása, amely a maga belső ellenőrizhetetlenségében annyit áruló jegyet és tulajdonságot leplez az emberről. Az ő szuverénitása nem öncsalás. Így csak az beszél, aki bizonyos a neki adott juriszdkcióban. És meg is nevezi ezt a juriszdkciót: ez Krisztus! Az az aszketika és misztika legpáratlanabb elemzéseinek közé kell, hogy tartozzék, életének az a központi élménye követve beszédeinek sorát és követve leveleinek nagyjából megállapítható sorrendjét, nyomon lehet követni,

hogy ez az élmény hogyan válik egyre mélyebbé és mélyebbé. Ez a Krisztus először csak a Megígért Messiás jellegeinek különböző attributumai között közeleg feléje, jelent meg előtte; később azonban egyre nagyobb mélységet és plasztikát kap. Úgy jelenik meg előtte, mint az egész föld uralkodója. Kúriosz! Krisztus lesz majd kisgyermek Szent Antal cellájában és sugárzó ifjú egy Gonzagai Szent Alajos eszméletében, de Szent Pál életében az uralkodó, Király, a hadseregvezető vonásait ölti magára. Ő az új állam feje. A keresztények ennek az államnak polgárai, az, amit Szent Pál a világi állam felé tanusít, az tökéletesen apolitikus. Egyszerűen nem ismer problémákat a kereszténység és az állami élet között: engedelmeskedjete a császárnak és a királynak. „Engedelmeskedjete a helytartóknak, mert ők a jót tarják fenn. Szolgák: engedelmesek legyete uratoknak és pedig nemcsak a jóknak, hanem a keménykezüeknek és a keményszívűeknek is. A királyt tiszteljete, és a császárt féljete...” A zsidó érület hajdani fiatal politikusának a halálosan apolitikus magatartása tette tönkre a cézárok hatalmát.

Szent Pált azzá, ami: *Krisztus* írójává, azzá az íróvá, akinek minden mondata, egész erőszaka és türelmetlen keze mögött ime ez van: Krisztus!

Ijjas Antal

A Hazai Fésűsfonó- és Szövőgyár R.-T. az 1939. üzletévről szóló mérlege P. 286.985.30 tiszta nyereséggel zárul. A f. é. május hó 28-án megtartott igazgatósági ülés elhatározta, hogy a f. é. június hó 21-re egybehívott XVIII. rendes közgyűlésnek, mint az elmúlt évben is, 5% osztalék, illetve részvényenként P. 0.80 kifizetését fogja javasolni.

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉN MUNKÁLKODIK

AZ ORSZÁG ÚTJA

ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN
ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 8 P, félévre 4 P, egyes szám ára 80 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, VI., Aradi-
utca 8. - Telefon: 12-07-26.

A KÁRMELITA CSEPP EK NÖVÉNYI SÓBORSZESZ KÜLÖNLEGESSÉG

A Kármelita-rend több mint 200 éves, másoktól eddig felül nem múlt, ma is újszerű találmánya. 72°/o finom szeszt és kb. 30-féle növényi kivonatot tartalmazó párlat.

Kellemes illatánál, de főképen kiváló, aromatikus összetételénél fogva teljesen egyedülálló, a művelt ember igényeit kielégítő, elsőrangú háziszser.

Nagy eredménnyel használható úgy belsőleg, mint külsőleg.

1721 óta ismerik, kedvelik az összes kultúrállamokban

Kis üveg ára . . 1:20 P

Nagyobb üveg ára 3:30 P

Kapható drogériákban és szaküzletekben.

Csak zárt üvegekben hozzuk forgalomba !

KÉSZITI A KÁRMELITA RENDHÁZ

BUDAPEST, XIII. HUBA-U. 12. TELEFON: 291-469

POSSONYI LÁSZLÓ

AZ ÁRNYÉK

RÉVAI KIADÁS

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Possonyi László.